

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

KAMATI YA KUDUMU YA BAJETI

**TAARIFA YA KAMATI YA BUNGE YA BAJETI KUHUSU HALI YA UCHUMI WA
TAIFA KWA MWAKA 2019, MPANGO WA MAENDELEO WA TAIFA KWA
MWAKA 2020/21 NA TATHMINI YA UTEKELEZAJI WA BAJETI YA SERIKALI
KWA MWAKA 2019/20 PAMOJA NA MAPENDEKEZO YA MAPATO NA
MATUMIZI YA SERIKALI KWA MWAKA 2020/21**

OFISI YA BUNGE

S.L.P 941

DODOMA

12 Juni, 20

YALIYOMO

1.0. UTANGULIZI	4
2.0. TATHMINI YA MWENENDO WA VIASHIRIA VYA UCHUMI KWA MWAKA 2019...	6
2.1. Hali ya uchumi wa Dunia.....	6
2.2. Hali ya ukuaji wa Uchumi kwa Mwaka 2019	7
2.3. Mfumuko wa Bei	8
2.4. Mwenendo wa Thamani ya Shilingi.....	8
2.5. Mwenendo wa Sekta ya Benki	9
2.6. Sekta ya Biashara ya Nje.....	9
2.7. Akiba ya Fedha za Kigeni.....	10
2.8. Deni la Serikali	10
2.9. Tathmini ya Hali ya Umasikini Nchini	11
3.0. MAPAMBANO DHIDI YA JANGA NA ATHARI COVID -19 KATIKA UCHUMI WA NCHI.¹³	
4.0. UTEKELEZAJI WA BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA WA FEDHA 2019/20	15
4.1. Maoni na Ushauri wa Kamati kuhusu Mwenendo wa Utekelezaji wa Bajeti ya Mwaka 2019/20	15
4.1.1. Mwenendo wa Mapato.....	15
4.1.2. Mwenendo wa Matumizi.....	18
5.0. TATHMINI YA UTEKELEZAJI WA MPANGO WA MAENDELEO WA TAIFA KWA MWAKA 2019/20 NA MAPENDEKEZO YA MPANGO WA MAENDELEO WA TAIFA KWA MWAKA 2020/2021.....	19
5.1. Tathmini ya Jumla ya utekelezaji wa Mpango wa Maendeleo ya Taifa kwa Mwaka 2019/20.....	20
6.0. SURA YA BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA WA FEDHA 2020/21	32
7.0. MAONI NA MAPENDEKEZO YA KAMATI YA BUNGE YA BAJETI KUHUSU BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA 2020/21	38
7.1. Hatua za Kodi zinazopendekezwa na Serikali.....	38
7.1.1. Kodi ya Ongezeko la Thamani Sura ya 148	38
7.1.2. Sheria ya Kodi ya Mapato Sura ya 332	39
7.1.3. Sheria ya Usimamizi wa Kodi Sura ya 438	39
7.1.4. Sheria ya Fedha za Mamalaka za Serikali za Mitaa, SURA 290;	39
7.1.5. Sheria ya Fedha za Umma, Sura 348 na Sheria ya Msajili wa Hazina, Sura ya 370.....	40

7.1.6.	Sheria ya Usajili wa Magari, Suraya 124; Sheria ya Ardhi, Na.4 ya Mwaka 1999 na Sheria ya Madini 123.	40
7.1.7.	Sheria ya Forodha ya Jumuiya ya Afrika Mashariki ya Mwaka 2004	40
7.1.8.	Utekelezaji wa Mpango wa Kuboresha Mazingira Kufanya Biashara (Blue Print)	41
7.2.	MAONI NA USHAURI WA JUMLA	41
7.2.1.	Mwelekeo wa utekelezaji wa Bajeti katika kipindi cha janga la COVID-19 .	41
7.2.2.	Maandalizi ya Uchaguzi Mkuu	42
7.2.3.	Mabadiliko katika mifumo ya TEHAMA katika Ununuzi wa Umma	42
7.2.4.	Ushiriki wa Sekta Binafsi katika utekelezaji wa Mpango wa Maendeleo wa Mwaka 2020/21.	43
7.2.5.	Ukarabati wa Miundombinu ya Barabara Vijijini (TARURA)	44
7.2.6.	Mazao ya misitu yatokanayo na usafishaji wa eneo la Bonde la Mto Rufiji kwa ajili ya Bwawa la Uzalishaji wa Umeme la Mwl. Nyerere.	44
7.2.7.	Matumizi ya Mfumo wa Stempu za Kodi za Kielektronic ETS.	45
7.2.8.	Kurahisisha ulipaji wa Kodi kwa Wafanyabiashara Mbalimbali pamoja na Viwango.	Error! Bookmark not defined.
7.2.9.	Ahueni ya ulipaji wa Kodi iliyotolewa na Mamlaka ya Mapato Tanzania.	46
7.2.10.	Vitambulisho vya Wajasiliamali Wadogo	47
7.2.11.	Utunzaji wa Mazingira	48
7.2.12.	Njia za Kuchoche Ukuaji wa Uchumi (Stimulus Package)	48
7.2.13.	Athari za Covid-19 kwenye Sekta ya Elimu	49
7.2.14.	Uvuvi wa Bahari Kuu	49
7.2.15.	Gharama za ETS kwenye Sigara	49
7.2.16.	Suala la Mapato ya TAWA, TANAPA na NCCA kukusanywa na Mamlaka ya Mapato Tanzania na kupelekwa Mfuko Mkuu wa Serikali.	50
7.2.17.	Ufanyaji wa Tathmini ya Utekelezaji wa Mpango na Miradi ya Maendeleo	51
7.2.18.	Maoni ya jumla kuhusu utekelezaji wa Mpango wa Maendeleo wa Taifa: -	51
8.0.	HITIMISHO	52

TAARIFA YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA BAJETI KUHUSU TAARIFA YA HALI YA UCHUMI WA TAIFA KWA MWAKA 2019, MPANGO WA MAENDELEO WA TAIFA KWA MWAKA 2020/21, TATHMINI YA UTEKELEZAJI WA BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA 2019/20 PAMOJA NA MAPENDEKEZO YA SERIKALI KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2020/21.

1.0. UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 105 (8) ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo Januari 2016 naomba kutumia fursa hii kuwasilisha Taarifa ya Kamati ya Bunge ya Bajeti kuhusu Hali ya Uchumi wa Taifa kwa mwaka 2019, Mpango wa Maendeleo wa Taifa kwa mwaka 2020/21 pamoja na Tathmini ya Utekelezaji wa Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2019/20 pamoja na Mapendekezo ya Mapato na Matumizi ya Serikali kwa mwaka wa fedha 2020/21.

Mheshimiwa Spika, Kamati imeendelea kutekeleza ipasavyo majukumu yake kikanuni na kisheria kama yalivyoainishwa kwenye Kanuni za Kudumu za Bunge toleo la 2016, pamoja na Sheria ya Bajeti ya mwaka 2015. Aidha, Kamati imeendelea kushauri na kuisimamia Serikali katika kutekeleza bajeti yake kwa ufanisi kwa nia ya kujenga na kuimarisha uchumi wa Taifa letu.

Mheshimiwa Spika, napenda kulitaarifu Bunge lako tukufu kuwa Serikali imekuwa ikitoa ushirikiano wake wa kutosha kwa Kamati katika kipindi chote na hivyo kuwa na uhusiano mzuri wa kikazi baina ya Kamati na Serikali. Kamati inapenda kumpongeza **Mheshimiwa Dkt. John Pombe Joseph Magufuli** Rais wa Jamuhuri ya Muungano wa Tanzania na Amiri Jeshi Mkuu kwa namna ambavyo ameliongoza Taifa kwa umahiri mkubwa katika kuhakikisha kwamba Tanzania inasonga mbele hasa katika mapambano dhidi ya janga la COVID 19.

Mheshimiwa Rais ameonyesha Utashi, Utayari, umahiri na weledi mkubwa katika kupambana na janga hili. Vilevile Kamati inapenda kuwapongeza Makamu wa Rais Mheshimiwa Samia Hassan Suluhu pamoja na Mheshimiwa Waziri Mkuu Kassim Majaliwa Majaliwa kwa kumsaidia Mheshimiwa Rais katika kutekeleza

majukumu yake. Aidha, Kamati inakupongeza wewe Mheshimiwa Spika kwa uongozi wako mahiri uliojaa weledi na uzoefu wa kutosha katika kuliendesha Bunge hili la Kumi na Moja (11) la Jamhuri la Muungano la Tanzania. Sisi kama Kamati tunakushukuru kwa miongozo yako na ushirikiano uliotupa katika kutekeleza majukumu yetu.

Mheshimiwa Spika, napenda kuwashukuru Mheshimiwa Philip Mpango Waziri wa Fedha na Mipango, Mheshimiwa Ashatu Kachwamba Kijaji Naibu Waziri wa Fedha na Mipango kwa kushirikiana vyema na Kamati wakati wote tulipowahitaji kwenye Kamati ili kuhakikisha Kamati inafanya kazi zake kwa ufanisi. Aidha, Kamati inawashukuru Katibu Mkuu wa Fedha Ndg. Doto James na Manaibu wake, Gavana wa Benki Kuu Prof. Frolence Luoga, Kamishna wa Mamlaka ya Mapato Tanzania Dkt. Edwin Muhede na Wakuu wa Idara na Taasisi mbalimbali za Serikali kwa ushirikiano wao na mshikamano waliouonyesha kwa Kamati.

Mheshimiwa Spika, taarifa hii inatoa taswira ya mwelekeo wa nchi kwa kuangalia viashiria mbalimbali vya uchumi, miradi ya kimkakati inayotekelezwa na Serikali, mwenendo wa mapato na matumizi. Pia, imeainisha maeneo mbalimbali ambayo yanahitaji kufanyiwa kazi zaidi kwa ajili ya maendeleo ya nchi yetu. Aidha, taarifa hii pia imegusia juu ya janga hili la ugonjwa wa COVID-19 uliokumba nchi yetu na dunia kwa ujumla ambayo kimsingi utapelekea kuwepo na mabadiliko katika uchumi.

Mheshimiwa Spika, Taarifa hii imegawanyika katika Sehemu Kuu saba (7). Sehemu ya kwanza ni Utangulizi; Sehemu ya pili ni Tathmini ya Mwenendo wa viashiria vya uchumi jumla; Sehemu ya tatu ni Utekelezaji wa Bajeti ya Serikali kwa Mwaka wa Fedha 2019/20; Sehemu ya nne ni Tathmini ya Utekelezaji wa Mpango wa Maendeleo wa Pili (2016/17-2019/20) pamoja na Mpango wa Mendeleo wa Taifa kwa Mwaka wa Fedha 2020/21; Sehemu ya tano inahusu Sura ya Bajeti ya Serikali kwa mwaka wa fedha 2020/21, Maoni na Mapendekezo ya Kamati na mwisho ni Hitimisho.

2.0. TATHMINI YA MWENENDO WA VIASHIRIA VYA UCHUMI KWA MWAKA 2019

2.1. Hali ya uchumi wa Dunia

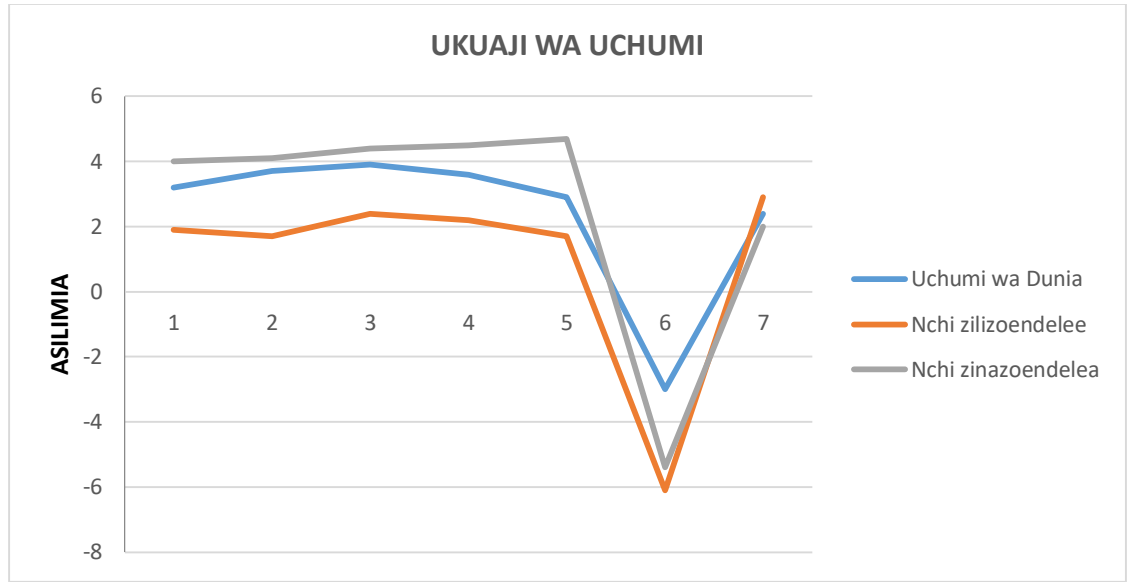
Mheshimiwa Spika, kufuatia Janga la homa kali ya mapafu yaani COVID 19 umesababisha athari kubwa katika mtazamo na mwelekeo wa ukuaji wa uchumi wa nchi mbalimbali Duniani. Kwa mujibu wa Taarifa ya *World Economic Outlook* inayoandaliwa na Shirika la fedha Duniani IMF inaonyesha kwamba ukuaji wa uchumi wa Dunia kwa mwaka 2021 kwa nchi zilizoendelea utashuka hadi kufikia **asilimia 2.4** tofauti na **asilimia 5.8** iliyokuwa imetarajiwa hapo awali. Aidha, kwa upande wa nchi zinazoendelea uchumi unatarajiwa kushuka kutoka matarajio ya **asilimia 6.6** mwaka 2021 hadi kufikia **asilimia 2.0**. Taarifa hiyo imetoa rai kwa mataifa yote Duniani kuwa na mkakati wa kupambana na mdororo wa uchumi katika muda wa kati na muda mrefu na kuwa na mbinu za kuchochea ukwasi katika sekta za uchumi na mkakati wa kuinua uchumi utakapokuwa unarejea katika hali yake ya kwaida. Jedwali Namba 1, hapa chini linaonyesha mwenendo wa Uchumi wa Dunia kuanzia kipindi cha 2015 hadi Mwezi Aprili 2021. Kamati inaishauri Serikali kuzingatia ushauri huo ili iweze kusaidia Taifa kujikwamua katika mdororo wa uchumi uliopo na unaotarajiwa katika mwaka 2021.

Jedwali Namba 1: Mwenendo wa Uchumi wa Dunia kwa Kutumia kuanzia Mwaka 2015 hadi Aprili 2021:

MWAKA	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Uchumi wa Dunia	3.2	3.7	3.9	3.6	2.9	-3	2.4
Uchumi Nchi zilizoendelea	1.9	1.7	2.4	2.2	1.7	-6.1	2.9
Uchumi Nchi zinazoendelea	4	4.1	4.4	4.5	4.7	-5.4	2.0

Chanzo: *World Economic Outlook report za Mwezi Aprili kuanzia 2015 hadi 2020*

Kielelezo Namba 2 .Ukuaji wa Uchumi Duniani:

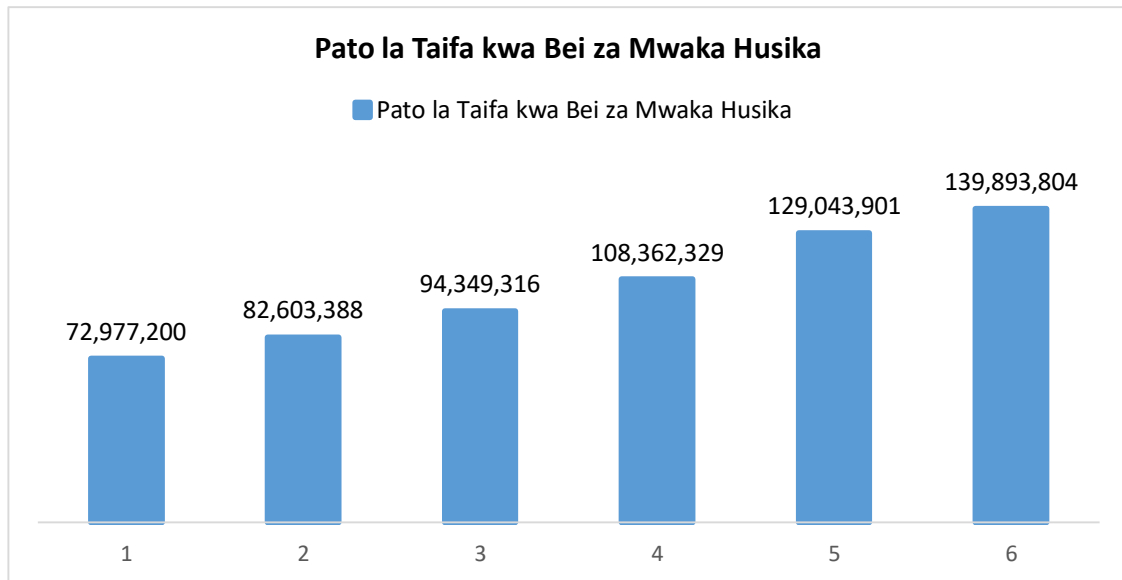

Chanzo: Wizara ya Fedha na Mipango

2.2. Hali ya ukuaji wa Uchumi kwa Mwaka 2019

Mheshimiwa Spika, Katika mwaka 2019 Pato la Taifa kwa bei ya mwaka husika ilikuwa na thamani ya **Shilingi Bilioni 129,043,901** ukilinganisha na **Shilingi bilioni 108,362,329** mwezi Desemba 2019. Ongezeko hilo ni sawa na ukuaji wa **asilimia 6.9** ambao ni sawa na ule wa mwaka 2018. Ukuaji huu umechangiwa zaidi na shughuli za uchimbaji madini na mawe (**asilimia 17.7**), ujenzi (**asilimia 14.8**), sanaa na burudani (**asilimia 11.2**), na usafirishaji na uhifadhi mizigo (**asilimia 8.7**).

Kielelezo Namba. 3: Pato la Taifa kwa Bei za Mwaka Husika

Chanzo: Wizara ya Fedha na Mipango

2.3. Mfumuko wa Bei

Mheshimiwa Spika, Kiwango cha mfumuko wa bei katika mwaka 2019 ilikuwa **asilimia 3.4** ukilinganisha na **asilimia 3.5** mwaka 2018 ambacho kiko ndani ya wigo wa lengo la Nchi wanachama wa Jumuiya ya Afrika Mashariki la **asilimia 5**. Mfumuko wa bei wa Chakula ulikuwa kwa **asilimia 4.3** kutokana na kuimarika kwa bei ya mazao ya bidhaa kwa nchi jirani hivyo kupelekea chakula kingi kuuzwa nje. Hivyo kiwango cha Mfumuko wa Bei kuimarika kimesababishwa na kupungua kwa bei ya mafuta katika soko la Dunia pamoja na upatikanaji wa chakula cha kutosha nchini. Kutokana na hali hii, Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha kwamba kunakuwa na hifadhi ya kutosha ya chakula kuelekea Mfumuko wa Bei unaosababishwa na upungufu wa chakula.

2.4. Mwenendo wa Thamani ya Shilingi

Mheshimiwa Spika, Thamani ya Shilingi dhidi ya dola ya Marekani imeendelea kuwa imara kwa kipindi cha miaka mitatu. Uimara wake unatokana na kuongezeka kwa mazao ya asili ya biashara (Traditional Crops) kama vile Korosho katika kipindi

cha kuanzia mwezi Desemba mwaka 2017 hadi mwezi Desemba 2019. Dola ya marekani imekuwa ikibadilishwa kwa wastani wa shilingi za kitanzania **2,267.3** mwaka 2017, **Shilingi 2,275.9** mwaka 2018 na **Shilingi 2,289.1** mwaka 2019. Kamati inaishauri Serikali kuongeza mauzo nje ya nchi ili kuimarisha shilingi dhidi ya dola ya marekani.

2.5. Mwenendo wa Sekta ya Benki

Mheshimiwa Spika, hadi kufikia mwezi Desemba 2019 uwiano wa mitaji ya Taasisi za Kibenki ukilinganisha na rasilimali ulikuwa **asilimia 17.08** kiwango ambacho ni zaidi ya ukomo wa chini wa **asilimia 10**. Vilevile kiwango cha mali zinazoweza kubadilishwa kuwa rasilimali fedha kilikuwa **asilimia 31.61**, kiwango ambacho ni juu ya ukomo wa **asilimia 20**. Aidha mwenendo wa riba za mikopo binafsi ulishuka kutoka **asilimia 16.97** mwaka 2018 hadi **asilimia 16.87** mwaka 2019. Mikopo chechefu ilipungua kutoka **asilimia 10.7** mwezi Desemba 2019 hadi **asilimia 9.7**. Hata hivyo, pamoja na mabanki kuwa na hali hiyo nzuri ushukaji wa viwango vya riba umekuwa sio kwa kiwango kilichotarajiwa. Kamati inaitaka Serikali kuangalia gharama za mabanki na vihatarishi vinavyosabaisha riba zisishuke kama inavyotarajiwa.

Mheshimiwa Spika, pamoja na hatua zilizochukuliwa na Serikali kupitia Benki Kuu (BOT) katika kurekebisha na kudhibiti sekta ya fedha na upatikanaji wa huduma ya fedha katika shughuli za kiuchumi, Kamati bado inasisitiza kuwa hatua hizi zilenge kuwanufaisha walengwa na sio Taasisi za fedha. Aidha, taasisi za fedha ziangalie uwezekano wa kufanya marejeo ya mikopo pamoja na ulipaji unaozingatia hali halisi ya uchumi ili wakopaji wasiweze kupoteza mali walizoziweka kama dhamana.

2.6. Sekta ya Biashara ya Nje

Mheshimiwa Spika, Sekta ya Biashara ya Nje imekuwa ikifanya vizuri kwa kipindi cha Julai hadi Desemba 2019/20. Takwimu zinaonyesha katika kipindi hiki, thamani

ya mauzo ya bidhaa na huduma nje ilikuwa Dola za marekani **milioni 5,554.4** na thamani ya bidhaa na huduma iliyoagizwa nje ilikuwa dola za marekani **milioni 5,648.1** hivyo ni wazi kwamba nakisi ya urari wa jumla ilikuwa ikipungua kwa kasi kutokana na uuzaji wa zao la korosho na mazao mengine ya kiasili pamoja na dhahabu. Kamati inasisitiza Serikali kuendelea kufanya mapitio ya sera za fedha na kibajeti ili kuimarisha uchumi ili kupunguza athari zilizoanza kujitokeza na zinazoweza kujitokeza baadae.

2.7. Akiba ya Fedha za Kigeni

Mheshimiwa Spika, moja ya kigezo muhimu Duniani cha kupima uwezo wa nchi kukabiliana na majanga au msukosuko wa uchumi ni akiba ya fedha za Kigeni. Hadi kufikia mwezi Desemba 2019 Tanzania ilikuwa na akiba ya fedha za kigeni ya jumla ya Dola za marekani **Bilioni 5,554.4** ambayo ni sawa na ongezeko la **asilimia 9.1**. ukilinganisha na jumla ya Dola za marekani **Bilioni 5,044.6** katika kipindi kama hicho mwaka 2018. Kiwango hichi kinatosheleza uagizaji wa bidhaa na huduma nje ya nchi kwa miezi 6.4, kiwango hiki ni zaidi ya lengo la miezi 4 kwa nchi za Afrika Mashariki na Miezi 6 kwa nchi za SADC. Kamati inaamini kiasi hiki cha fedha kinaweza kabisa kulivusha Taifa katika kipindi hiki kigumu.

2.8. Deni la Serikali

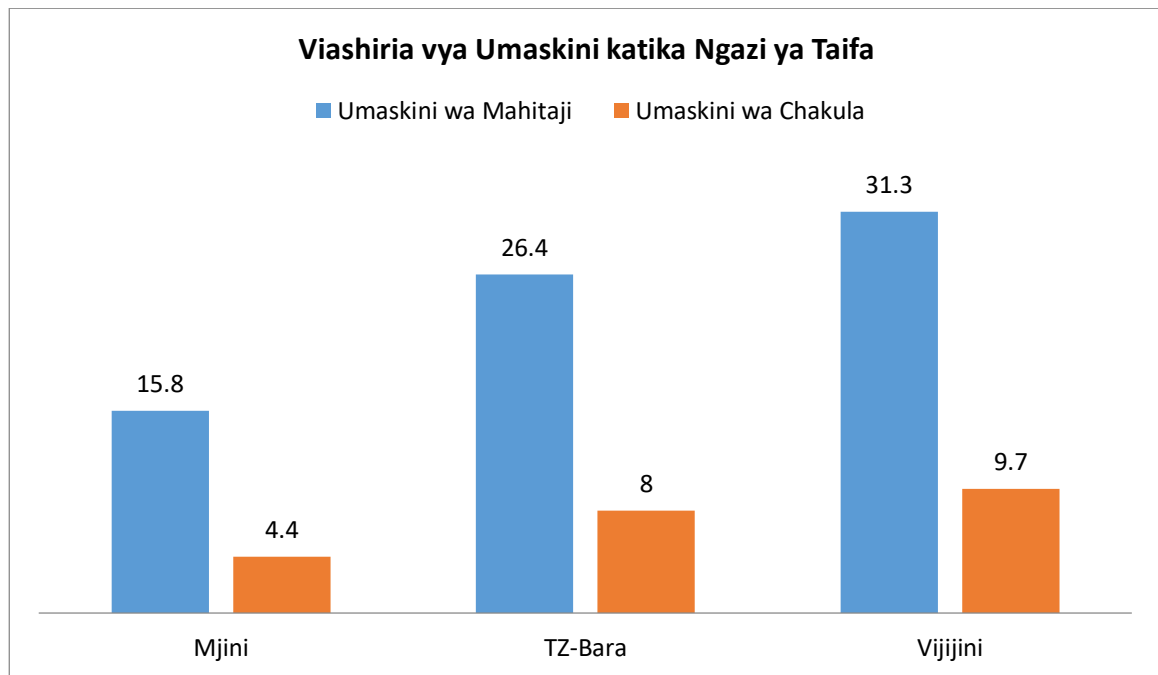
Mheshimiwa Spika, Hadi kufikia Machi 2020 Deni la Serikali lilikuwa jumla ya **Shilingi Bilioni 54,976.2** sawa na ongezeko la **asilimia 8.3 ukilinganisha na shilingi Bilioni 50.772.3 katika** kipindi kama hicho mwaka 2018. Ongezeko hilo la Deni limetokana na upatikanaji wa mikopo mipya kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo. Kamati imejiridhisha pasipo shaka kwamba Deni la Serikali ni himilivu kwa viwango vyote vya kimataifa vya kupima uhimilivu wa deni. Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha kwamba mikopo yote inayochukuliwa inaelekezwa kwenye utekelezaji wa miradi ya maendeleo tu. Aidha, Kamati inaishauri Serikali kutumia fursa iliyotangazwa na Shirika la Fedha Duniani (IMF), Benki ya Dunia

(WB) na Nchi za G20 kwa uangalifu ili fursa hizo zisijekuwa mzigo kwa Taifa huko baadae kwa kuliongezea taifa deni la Serikali.

2.9. Tathmini ya Hali ya Umasikini Nchini

Mheshimiwa Spika, tafsiri ya Umasikini ni hali ya kaya au mtu binafsi kutojitosheleza mahitaji ya msingi ya kila siku ikiwa ni pamoja na chakula na mahitaji mengine ya msingi kama huduma ya jamii, kinga ya jamii, huduma za kifedha, mavazi na malazi kwa kiwango kinachokubalika. Kamati ya Bajeti inatambua kuwa mojawapo ya hatua kubwa ya kupiga maendeleo sio tu kukua kiuchumi lakini pia kuhakikisha umaskini wa mahitaji ya msingi na umaskini wa chakula unapungua. Kwa mujibu wa Utafiti wa Mapato na Matumizi ya Kaya Binafsi (*Household Budget Survey (HBS-2017/18)*) uliofanywa na Ofisi ya Takwimu (*NBS*), unaonyesha kuwa **asilimia 26.4** (13,910,507) ya watu wa Tanzania Bara wanaishi katika umaskini wa mahitaji (***matumizi chini ya TZS 1,644.0*** kwa siku na ni mkubwa vijijini (31.3%) kuliko mijini (15.8%). Na **Asilimia 8.0** (4,215,305) ya watu wa Tanzania Bara wanaishi katika umaskini wa mahitaji ya chakula (***matumizi chini ya TZS 1,109.53 kwa siku***) na ni mkubwa vijijini (9.7%) kuliko mijini (4.4%).

Kielelezo Namba. 4: Viashiria vya Umaskini katika Ngazi ya Taifa

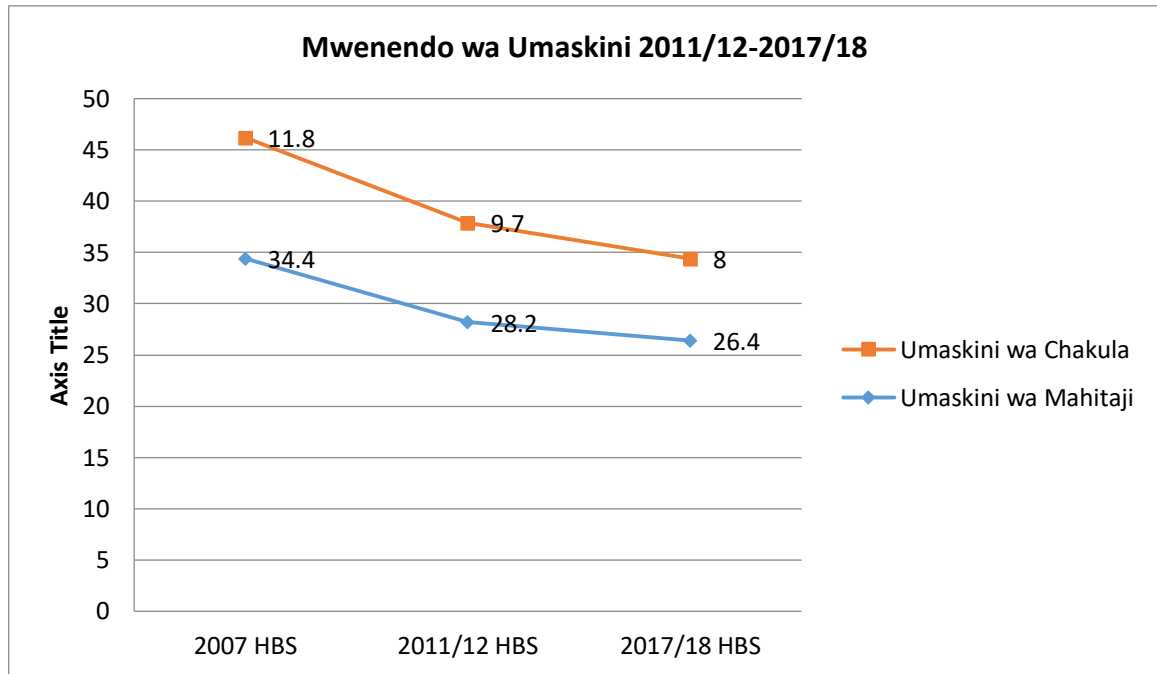

Chanzo: Ofisi ya Takwimu ya Taifa.

Mheshimiwa Spika, ukifuatilia na kulinganisha takwimu hizi katika kipindi cha miaka mitano iliyopita, utaona kuwa Serikali imejitahidi kupunguza umaskini wa mahitaji na umaskini wa chakula kwa kiwango cha kuridhisha. Kwa Tanzania Bara, takwimu zinaonyesha kutoka mwaka 2011/12 hadi 2017/18 umaskini wa mahitaji ya msingi umepungua kwa **asilimia 1.8** (kutoka 28.2 hadi 26.4) na umaskini wa chakula umepungua kwa **asilimia 1.7** (kutoka **asilimia 9.7** hadi **asilimia 8.0**). Pia kumekuwepo na ongezeko la tofauti ya kipato kutoka **asilimia 0.34** mwaka 2011-12 hadi **asilimia 0.38** mwaka 2017-18. Ongezeko hili unaliona zaidi katika maeneo ya mijini (**kutoka 0.37 hadi 0.38**), Dar es Salaam (**kutoka 0.35 hadi 0.42**) na katika maeneo ya vijijini kutoka 0.29 hadi 0.32. Aidha, kuna uhusiano wa moja kwa moja kwa kuongezeka kwa idadi ya watu katika kaya na kuongezeka umaskini. Umaskini unaongezeka kulingana na ongezeko la idadi ya wanakaya. Takwimu zinaonyesha kuwa umaskini wa mahitaji ya msingi ni mdogo kwenye kaya za mtu mmoja mmoja (**1.7%**) kuliko kwenye kaya zenye watu7 au Zaidi (**38.7%**). Pia, Karibu ya nusu (**47.8%**) ya idadi ya watu nchini ni wategemezi, ikiwa na maana kwamba wenye umri chini ya miaka 15 au wenye umri zaidi ya

miaka 65 au zaidi. Uwiano wa utegemezi ni mkubwa mkoa wa Simiyu (**55.2%**) na mdogo mkoa wa Dar es salaam (**35.0%**).

Kielelezo Namba. 5: Mwenendo wa Umaskini 2011/12 Hadi 2017/18

Chanzo: Ofisi ya Takwimu ya Taifa.

Mheshimiwa Spika, takwimu hizi zinaonyesha wazi kwamba juhudi zaidi zinahitajika kufanyika na Serikali ili kupunguza kiwango cha umasikini kwa Watanzania kwa kasi zaidi.

3.0. MAPAMBANO DHIDI YA JANGA NA ATHARI COVID -19 KATIKA UCHUMI WA NCHI.

Mheshimiwa Spika, itakumbukwa kuwa Tarehe 16, Machi 2020, Serikali kupitia kwa Waziri wa Afya, Mheshimiwa Ummu Mwalimu (MB) ilitangaza Kisa cha kwanza cha kuwepo kwa Mgonjwa wa COVID-19 nchini. Tangu kutangazwa kwa Ugonjwa Mheshimiwa **Dkt. John Pombe Joseph Magufuli** aliushangaza ulimwengu kwa kufanya uamuzi thabiti, mahiri na kuliongoza taifa katika namna bora ya kupambana nalo. Alimuweka mwenyezi Mungu mbele na Watanzani wote tulikuwa nyuma yake. Japo kuna baadhi ya sekta zimeathirika kwa kiasi kikubwa kama ile

ya utalii, ukarimu na usafirishaji. Katika kipindi hichi Mheshimiwa Rais ameliwezesha Taifa kuendelea na shughuli nyingine ambazo ni za msingi kwa maendeleo ya nchi kama kilimo, uzalishaji wa Viwandani, bishara, usafiri na usafirishaji wa ndani.

Mheshimiwa Spika, ugonjwa huu unaweza kuleta katika upatikanaji wa mapato kutokana na kupungua kwa ajira, kushuka kwa biashara ya kimataifa na sekta nyingine ambazo uendeshaji wake unategemea mataifa mengine. Aidha, Ugonjwa huu kwa kiasi flani umeathiri Bajeti ya Mwaka 2019/20 kwasababu ilibidi kiasi cha fedha kihamishiwe katika Wizara ya Afya ili kupambana na ugonjwa huu. Haitakuwa jambo la busara endapo sitatambua juhudi za Mheshimiwa Ummu Ally Mwalimu katika kupambana na janga hili kweli amethibitisha kwa umma kwamba Wanawake wanaweza. Vilevile napenda kuipongeza Serikali kwa kupokea jumla ya **dola za marekani milioni 14.3** kutoka mfuko wa Catastrophic Containment Relief Fund ili kusaidia katika mapambano dhidi ya ugonjwa huu.

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua kuwepo kwa jitihada mbalimbali zinazofanywa na Serikali katika kushughulikia Janga la **COVID- 19** pamoja na Athari zake mathalani Benki Kuu ya Tanzania (BOT), kuanza kuchukua hatua za udhibiti wa sekta ya fedha (Monetary Policy) na upatikanaji wa huduma ya fedha katika shughuli za kiuchumi. Hatua za kushusha kiwango cha amana kutoka **asilimia 7** hadi **asilimia 6**, kushusha kiwango cha riba kutoka **asilimia 7** hadi **5** pamoja na kuongeza unafuu kwenye dhamana na hati fungani za serikali; zitasaidia mabanki na taasisi za fedha kuweza kujadiliana na wateja namna ya kurejesha mikopo kwa kuzingatia unafuu na hali ya mteja ilivyo kwa sasa. Hatua kama hii ifanyike pia katika Sera za Kibajeti (Fiscal Policy) na Sera za Kisekta (mfano Sera ya Elimu, kilimo, biashara na viwanda) kwa lengo la kuhakikisha kunakuwepo na mazingira wezeshi ya maendeleo ya jamii na hivyo kupunguza atahari za janga hili.

Mheshimiwa Spika, masuala mengine muhimu ambayo lazima yaendeleo kutekelezwa ni kuimarisha huduma ya afya na usalama wa watu; Kulinda na

kuimarisha Uchumi ili shughuli ziendelee (To keep the economy afloat); Kuimarisha ajira na kipato; Kuimarisha usalama wa chakula na utoaji wa huduma; Kufanya mabadiliko ya muda kwa kodi, tozo, ushuru na ada kwa baadhi ya bidhaa na huduma zilizoathiriwa. Kamati inaamini juhudi hizi zitatuvusha salama.

4.0. UTEKELEZAJI WA BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA WA FEDHA 2019/20

Mheshimiwa Spika, Katika mwaka wa fedha 2019/20 Serikali ilipanga kukusanya na kutumia jumla ya **Shilingi trilioni 33.11**, ikijumuisha **shilingi trilioni 20.86** kwa ajili ya matumizi ya kawaida na **shilingi trilioni 12.25** kwa ajili ya matumizi ya maendeleo. Hadi kufikia mwezi Aprili, 2020 Serikali ilikuwa imekusanya jumla ya **shilingi trilioni 26.13** sawa na **asilimia 93.2** ya lengo la robo tatu ya mwaka. Kati ya fedha hizo jumla ya **shilingi trilioni 17.22** zilitumika kwa matumizi ya kawaida ambazo zinajumuisha **shilingi trilioni 8.48** kwa ajili ya kugharamia Deni la Serikali, **shilingi trilioni 2.91** zilitumika kwa ajili ya matumizi mengineyo na shilingi trilioni 5.83 kwa ajili ya mishahara. Aidha, **shilingi trilioni 7.63** zilitumika kwa ajili ya miradi ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, Kamati inapenda kuipongeza sana Serikali kwa ufanisi wa ukusanyaji wa mapato ambayo imefikia **asilimia 93.2** ya lengo la robo tatu ya 8/19mwaka ikilinganishwa na ufanisi wa kipindi kama hiki mwaka 2019. Ufanisi huu umeweka historia katika nchi yetu chini ya uongozi wa **Mheshimiwa Rais John Joseph Pombe Magufuli**.

4.1. Maoni na Ushauri wa Kamati kuhusu Mwenendo wa Utekelezaji wa Bajeti ya Mwaka 2019/20

4.1.1. Mwenendo wa Mapato.

a) Mapato ya Kodi

Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha robo tatu ya mwaka, Serikali imepata mafanikio makubwa sana katika ukusanyaji wa mapato. Ni kwa mara ya kwanza katika historia ya nchi hii Serikali ilikusanya jumla ya **shilingi trilioni 1.3** katika mwezi Septemba, 2019. Hatua hii inaonyesha hali na muamko wa wananchi kulipa kodi. Idara inayoongoza kwa kuiingiza mapato ya kodi ni idara ya forodha, ikifuatiwa na Idara ya Walipa kodi wakubwa na ya mwisho ni idara ya walipa kodi wa ndani. Kutokana na mdororo wa biashara za kimataifa kuna uwezekano wa mapato katika idara ya forodha kushuka. Hivyo ni muhimu kuimarisha mifumo ya ukusanyaji wa mapato ya ndani na kusimamia ulipaji wa kodi kikamilifu ili fedha za kuendesha Serikali zipatikane na utekelezaji wa miradi ya maendeleo uweze kuendelea.

b) Mapato yasiyo ya Kodi

Mheshimiwa Spika, hadi kufikia mwezi Aprili, 2020 mapato yasiyo ya Kodi yalikuwa jumla ya **shilingi trilioni 2.25** sawa na **asilimia 87.2** ya lengo. Ni ukweli usioplingika kuwa ufanisi huu umechangiwa na mapato yasiyo ya kodi yanayotokana na michango na gawio la Mashirika na Taasisi za Umma. Kuna kila sababu ya kuipongeza Ofisi ya Msajili wa Hazina kwa kazi kubwa inayofanya katika kusimamia Mashirika na Taasisi ya Umma. Kamati inasisitiza Ofisi ya Msajili wa Hazina kutengewa fedha za kutoka ili kutekeleza kikamilifu majukumu yaliyoanishwa katika Sheria ya Madaraka na Majukumu ya Msajili wa Hazina Sura ya 418.

c) Mapato ya Serikali za Mitaa

Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha robo tatu ya mwaka wa fedha 2019/20 Serikali za Mitaa zimeweza kukusanya jumla ya **shilingi bilioni 561.49** kati ya **shilingi bilioni 765.5** zilizokusudiwa kukusanywa ikiwa ni sawa na **asilimia 73.3** ya lengo. Kwa mwenendo huu inakadiriwa kuwa Serikali za mitaa zitaweza kukusanywa mapato yake kati ya **asilimia 80** na

90 hadi mwaka huu wa fedha utakapoisha. Kamati inaishauri Serikali kuendelea kutekeleza Miradi ya kuingizia Mapato Serikali za Mitaa ambayo ilikuwa imesimamishwa ili kuzisaidia Halmashauri ziweze kujitegemea kimapato.

d) Misaada na Mikopo ya Masharti Nafuu kutoka Nje

Mheshimiwa Spika, Katika mwaka wa fedha 2019/20 Serikali ilitarajia kupokea jumla ya **Shilingi bilion 2,783.3** ambapo kati ya fedha hizo **shilingi bilioni 1,208.1** ilikuwa ni Misaada na **Shilingi Bilioni 1,575.2** ilikuwa ni Mikopo ya masharti nafuu. Hadi kufikia mwezi Desemba, 2019 Serikali ilikuwa imepokea jumla ya **Shilingi Bilioni 1,318.10** ambazo ni sawa na **asilimia 47** ya mapato yote yaliyokusudiwa. Kwa kiasi kikubwa mafanikio yameonekana kwenye upande wa mikopo yenye masharti nafuu ambapo jumla ya **shilingi Bilioni 1,085.9** sawa na **asilimia 68.9** ya lengo zilipokelewa ukilinganisha na misaada ambapo zilipokelewa jumla ya **shilingi Bilioni 232.2** tu. Hii inatuonyesha kwamba wahisani sasa hivi wanahama kutoka kwenye misaada na kwenda kwenye mikopo nafuu. Kamati inaishauri Serikali kuendelea kutekeleza Mkakati wake wa DCF (*Development Cooperation Framework*) ambao umeonyesha matumaini makubwa katika kipindi kifupi.

e) Mikopo ya ndani

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2019/20 ilikusudia kukopa jumla ya **Shilingi Bilioni 4,959,992** kati ya fedha hizo **Shilingi Bilioni 1,499,774** ilikuwa kwa ajili ya kutekeleza miradi ya maendeleo na **Shilingi bilioni 3,460,218** ilikuwa kwa ajili ya kulipia riba za kudumisha Deni (*Rollover*). Hadi kufikia mwezi Aprili, 2020 jumla ya **Shilingi Bilioni 4,450,000 zilikuwa** zimekopwa katika soko la ndani sawa na **asilimia 103** ya kiwango kilichokusudiwa katika kipindi hicho. Pamoja na kwamba kukopa katika soko la ndani si jambo baya ila Serikali lazima iangalie uwiano wa

kiasi inachokopa ndani na nje ili kuhakikisha kwamba sekta binafsi ya ndani nayo inapata mikopo kutoka kwenye Taasisi za fedha za ndani.

4.1.2. Mwenendo wa Matumizi

Mheshimiwa spika, Uchambuzi wa Kamati katika mwenendo matumizi umebainisha masuala yafuatayo: -

a) Matumizi ya Kawaida

Mheshimiwa Spika, Kamati imefanya uchambuzi kwa mafungu 67 ya Wizara na Taasisi za mbalimbali za Umma zenye mafungu na kubaini kwamba matumizi ya kawaida yalitolewa kwa mchanganuao ufuatao. **Mafungu 20** yalipokea fedha za matumizi ya kawaida kwa **asilimia 100** ya fedha zilizotarajiwa kutolewa hadi mwezi Desemba, 2019; mafungu 34 yalipokea **asilimia 90**; mafungu 10 yalipokea **asilimia 80**; Mafungu 3 **asilimia 70**; Fungu moja **asilimia 60** na Fungu lilopokea fedha ndogo kuliko yote ni **Msajili wa Hazina ambalo lilipokea asilimia 37 tu**. Kwa upande wa Sekretarieti za Mkoa na Serikali za Mitaa fedha zilizopelelewa kwa ujumla wake ni **asilimia zaidi ya 90**.

Mheshimiwa Spika, Serikali inapaswa kupongezwa kwa hatua hii kwa sababu imeonyesha uwezo wa kugharamia shughuli zake za uendeshaji za Serikali kwa wastani wa **asilimia 95**. Hata hivyo, pamoja na Ofisi ya Msajili wa Hazina kukusanya mapato ya Serikali kwa kiwango cha kuridhisha bado utolewaji wa fedha kwa matumizi mengineyo kwa Ofisi hii umekuwa sio wa kuridhisha kwa miaka mitatu mfululizo. Kamati inaitaka Serikali kuiwezesha Ofisi hii ili ifanye majukumu yake kikamilifu.

b) Matumizi ya Maendeleo

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2019/20 Serikali ilipanga kutumia jumla ya **shilingi trilioni 12.25** kwa ajili ya miradi ya maendeleo. Hata hivyo, hadi kufikia mwezi Aprili, 2020 kiasi **shilingi**

trilioni 7.63 kilikuwa kimetolewa sawa na **asilimia 62.8**. Kati ya fedha zote za maendeleo zilizotolewa, fedha za ndani ni **shilingi trilioni 6.65** sawa na **asilimia 87.2** na fedha za nje ni **shilingi bilioni 976** sawa na **asilimia 12.8**.

Mheshimiwa Spika, Kamati inapenda kuipongeza Serikali kwa upande wa utoaji wa fedha za ndani za maendeleo. Aidha, bado Kamati inasisitiza juu ya suala la kutegemea fedha za nje ambapo mwenendo wa utolewaji wake wa fedha sio wa kururidhisha.

5.0. TATHMINI YA UTEKELEZAJI WA MPANGO WA MAENDELEO WA TAIFA KWA MWAKA 2019/20 NA MAPENDEKEZO YA MPANGO WA MAENDELEO WA TAIFA KWA MWAKA 2020/2021

Mheshimiwa Spika, itakumbukwa kuwa tangu tulivyopata uhuru mwaka 1961, ajenda ya maendeleo imekuwa ikiwekewa msukumo mkubwa hasa katika kukuza uchumi na kuondoa umaskini. Katika kipindi chote hicho Serikali imekuwa ikiandaa na kutekeleza mipango ya maendeleo ya muda wa kati na mrefu kwa lengo la kutekeleza Dira ya Maendeleo ya Taifa 2025 na hivyo kufikia hadhi ya nchi zenye uchumi wa kipato cha kati (Middle income country). Katika kufanikisha hili Serikali iliandaa utekelezaji wa miradi ya maendeleo kwa wamu Tatu katika kipindi cha miaka mitano mitano.

Mheshimiwa Spika, mwaka 2011, Serikali ilifanya maamuzi ya kuwa na Mpango Elekezi wa Miaka 15 (roadmap) kwa ajili ya kutekeleza **Dira ya Taifa ya Maendeleo, 2025** kwa utaratibu wa kuwa na vipindi vitatu vya utekelezaji vyenye dhima mahususi yaani; **Mpango wa Kwanza** wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano (2011/12-2015/16) uliolenga *'kutanua vikwazo vya kiuchumi, kupunguza umaskini na kuimarisha upatikanaji wa huduma za jamii'*; **Mpango wa Pili** wa Maendeleo wa Miaka Mitano (2016/17 – 2020/21) unaolenga *'kujenga uchumi wa viwanda ili kuchochea mageuzi ya kiuchumi na maendeleo ya watu'*; Na mwisho tunatarajia **Mpango wa Tatu** wa Maendeleo

wa Taifa wa Miaka Mitano (2021/22 – 2025/26) utakaolenga **'kujenga ushindani wa kibiashara'** utakaojikita katika kuongeza mauzo nje na uwezo wa ushindani kikanda na kimataifa.

Mheshimiwa Spika, Mipango ya maendeleo ya muda wa kati wa miaka mitano imekuwa ikitekelezwa kupitia mipango ya maendeleo ya muda mfupi ya mwaka mmoja mmoja ambayo imekuwa ikiandaliwa na kutekelezwa kila mwaka. Aidha, Kamati inaipongeza Serikali kwa kipindi hiki cha miaka minne (4) kwa kuweza kutekeleza miradi mbalimbali ya maendeleo katika maeneo ya vipaumbele ambavyo ni **Miundombinu** (*Reli, barabara, bandari, usafiri wa anga na nishati*); **Kilimo** (*Mazao, Mifugo, Uwindaji, Misitu na Uvuvi*); **Viwanda; Madini; maendeleo ya rasilimali watu na huduma za jamii** (*Afya, Elimu na Maji*) na **miradi maalum ya kimkakati** (Flagship Projects).

Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha miaka minne (2016/17 – 2019/20) Serikali imetumia kiasi **Shilingi 37,813,207,053,357.70** kwa ajili ya kugharamia miradi ya maendeleo. Kati ya fedha hizo, **Shilingi 24,629,849,730,363.80**, (sawa na **asilimia 65.14**) ni fedha za ndani na **Shilingi 13,183,357,322,993.90**, (sawa na **asilimia 34.86** ni fedha za nje). Hii ni sawa na wastani wa utoaji wa **Shilingi 9,453,301,763,339.43** kila mwaka. Hatua hii imewezesha kukamilisha miradi mikubwa 553 inayohusu sekta ya uchukuzi, ujenzi, nishati, afya na elimu. Aidha, ukirejea Taarifa ya Serikali kuhusu tathmini ya utekelezaji wa Mpango wa Pili wa Maendeleo wa Miaka Mitano (2016/17-2020/21) imetoa picha halisi **'nini kimefanyika', 'wapi bado'** na **'tunahitaji nini kifanyike'** ili tuweze kufanikisha Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa (2021/22-2025/26) wenye dhima ya **'Kujenga ushindani wa kibiashara'**

5.1. Tathmini ya Jumla ya utekelezaji wa Mpango wa Maendeleo ya Taifa kwa Mwaka 2019/20.

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Bajeti imechambua kwa kina utekelezaji wa miradi hii ya maendeleo kwa kuzingatia vipaumbele kwa kila sekta kwa kuangalia upatikanaji wa fedha kwa kila kipaumbele; muda wa kati na mrefu

wa utekelezaji wa kila kipaumbele; na uwajibikaji wa wataalamu wa sekta husika katika kila kipaumbele. Hivyo, Kamati inatoa tathmini yake ya utekelezaji wa vipaumbele vya kissekta kama ifuatavyo: -

5.1.1. Sekta ya Miundombinu (Reli, Nishati, Bandari, Barabara na Usafiri wa anga)

a) Reli

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kuanza kutekeleza kwa awamu Mpango wake kujenga kwa SGR mtandao mzima wa Reli ya Kati wenye jumla ya km 2,651. Hadi sasa, Serikali imefanikiwa kwa kiasi kikubwa kujenga reli ya *standard gauge* ambapo ujenzi kwa kipande cha Dar es Salaam hadi Morogoro (300km) umefikia asilimia 76.63 na kipande cha Morogoro hadi Makutupora (422 Km) umefikia asilimia 28. Katika ujenzi huu, fedha za ndani kiasi cha **shilingi 2,798,349,295,766.55** kimetumika. Ni matumaini ya Kamati kuwa Serikali itafanikiwa kupata fedha kwa ajili ya kukamilisha ujenzi wa vipande vya Reli kutoka Makutupora – Tabora (Km 294); Tabora – Isaka (km 133); Isaka – Mwanza (Km 249); Isaka – Rusumo (Km 371); Tabora – Kigoma (Km 411); Keza - Ruvubu (Km 36); Kaliua – Mpanda hadi Karema (Km 321).

Mheshimiwa Spika, Aidha, tumeona jitihada za Serikali katika kukarabati reli ya kati, kufufua reli ya Dar es salam-Tanga-Moshi pamoja na kununua vifaa mbalimbali vikiwemo vichwa vya treni, mabehewa na mabehewa ya breki. Kamati inaendelea kuishauri Serikali kutafuta vyanzo vingine vya fedha pamoja na kutumia utaratibu wa kutumia mfumo wa *PPP* ili iweze kupata fedha za kugharamia reli ya kati iliyobaki pamoja na matawi yake pamoja na ile ya ujenzi wa Reli ya Mtwara – Mbamba Bay na Mchuchuma & Liganga na Ujenzi wa reli ya Tanga – Arusha - Musoma pamoja na matawi ya Engaruka na Minjingu kwa kiwango *standard gauge*. Utaratibu wa PPP unapunguza mzigo kwa Serikali kugharamia ujenzi wa reli kwa kutumia fedha za ndani. Pia kukamilika kwa reli hizi kutarahisisha usafirishaji wa

mizigo ndani na nje ya nchi na hivyo kusaidia kurudisha gharama ya ujenzi kwa haraka na kusaidia ukuaji wa haraka wa uchumi wetu.

b) Nishati

Mheshimiwa Spika, Katika miaka ya nyuma kulikuwa na tatizo kubwa la mgao wa umeme hasa katika kipindi cha kiangazi. Kama kuna uamuzi wa Kijasiri na wa Busara alioufanya **Mheshimiwa Rais Dkt John Pombe Joseph Magufuli** ni ujenzi wa bwawa a kuzalisha umeme wa Maji la Julius Nyerere litakalokuwa na uwezo wa kuzalisha **MW 2,115** na ujenzi wake umekwisha gharimu Serikali kiasi cha **shilingi 1,248,221,921,361.14** ambazo ni fedha za ndani hatua hii si ya kubeza hata kidogo kwa Mtanzania yeyote anaaitakia nchi hii mema katika ustawi wa jamii na uchumi wa Taifa.

Mheshimiwa Spika, miradi mingine katika sekta ya nishati ni Mradi wa ujenzi wa Njia ya Msongo wa kV 220 kutoka Makambako hadi Songea (umegharimu kiasi cha **shilingi 160,185,181,494.8**); Mradi wa Kupeleka Umeme Vijijini (REA) Njia ya kusafirisha umeme ya msongo wa Kv 400, kutoka Singida –Arusha – Namanga (umegharimu fedha kiasi cha **shilingi 71,096,244,024.18** na fedha za nje kiasi cha dola za kimarekani **(USD): 70,926,854.55** na Fedha za ulaya **(EUR): 2,613,962.59**); Mradi wa Bomba la mafuta ghafi kutoka uganda hadi Tanzania (umegharimu kiasi cha **shilingi 1,205,654,061**); Mradi wa kinyerezi I,II na III pamoja na miradi mbalimbali ya kuboresha miundombinu ya umeme inayohusu usafirishaji, usambazaji na kupozea umeme katika mikoa ya Dar es Salaam, Tanga, Arusha, Kilimnaro, Iringa, Singida, Shinyanga, Lindi, Mtwara,

Mheshimiwa Spika, pamoja na hatua hii nzuri bado miradi inayohusu gesi katika upande wa Kuchakata na Kusindika gesi (LNG) pamoja na usambazaji kasi yake ya utekelezaji imekuwa ndogo kuliko ilivyotarajiwa. Aidha, bado changamoto kubwa iliyopo ni kuwa mpango huu haujaweza kufafanua

mikakati pamoja na kutenga fedha kwa ajili ya malengo ya kutekeleza miradi ya umeme kwa kutumia nishati mbadala kama vile Joto ardhi, makaa ya mawe, upepo na jua.

c) Bandari

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa **bandari** malengo yalikuwa ni kupanua bandari ya Dar Es Salaam, Tanga na Mtwara kwa lengo la kuongeza huduma ya usafirishaji wa mizigo ndani na nje ya nchi; Kuimarisha huduma za usafiri katika Maziwa ya Victoria, Tanganyika na Nyasa kwa kununua Meli mpya na kukarabati meli zilizopo na kuboresha huduma. Malengo haya yanajumuisha pia kupitia upya mifumo ya uendashaji wa bandari ili kuuwianisha na mifumo mingine ya usafirishaji na uchukuzi wa mizigo pamoja na kuongeza vina vya bandari husika. Hata hivyo changamoto iliyopo sasa ni Serikali kuweza kufikia malengo ya Mpango wa Maendeleo wa kuhudumia tani milioni 84 kwa mwaka, hadi sasa Serikali imeweza kuhudumia tani milioni 18. tu kwa mwaka na hivyo kushindwa kufikia malengo yaliyokusudiwa.

d) Viwanja vya Ndege

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kukamilisha mradi wa Ujenzi wa Jengo la Tatu la Abiria katika Kiwanja cha Ndege cha Kimataifa cha Julius Nyerere ambao umegharimu kiasi cha fedha za ndani **shilingi 379,496,949,988.61** na fedha za nje **shilingi 342,961,131,267.14**. Aidha, miradi mingine iliyotekelezwa ni pamoja uboreshaji wa na Kiwanja cha Ndege cha Kimataifa Kilimanjaro, Mwanza, Dodoma, Songwe, Bukoba, Tabora, Geita , Mtwara, shinyanga, Sumbawanga, Kigoma.

Mheshimiwa Spika, ujenzi na uboreshaji huu wa viwanja umeenda sambamba na uboreshaji wa Kampuni ya Ndege Tanzania (ATCL) kwa kununua ndege mpya nane (8), kulipa madeni muhimu ikiwa pamoja kulipa

gharama za kuanzia ili kuiwezesha ATCL kujitegemea na kuendesha shughuli zake kwa ufanisi. Aidha, Kamati inaipongea Serikali kwa kuanza mchakato wa kununua ndege mpya ya mizigo. Mafanikio haya ni ya kiwango cha juu kwa kipindi cha muda mfupi wa miaka mitano.

e) Kilimo (Mazao, Misitu, Mifugo na Uvuvi)

Mheshimiwa Spika, sekta ya kilimo ikijumuisha kilimo cha mazao, misitu, mifugo na uvuvi imeendelea kufanya vizuri katika uchangiaji wa ukuaji wa uchumi kutoka **asilimia 5.3** mwaka 2018 hadi **asilimia 4.4** mwaka 2019. Pamoja na mafanikio hayo bado Lengo la Mpango wa Pili wa ukuaji wa Sekta ya Kilimo kwa mwaka kutoka **asilimia 2.7** ya mwaka 2010 na kufikia **asilimia 8** mwaka 2020/21 halijafikiwa.

Mheshimiwa Spika, pamoja ya Serikali kuelekeza fedha nyingi kwenye program za kilimo kama zile za Kuendeleza Sekta ya Kilimo Awamu ya Pili (*ASDP II*), Kuongeza Uzalishaji wa zao la Mpunga (*Expanding Rice Production Project – ERPP*); Mpango wa kuendeleza Kilimo Ukanda wa Kusini mwa Tanzania (*Southern Agriculture Growth Corridor of Tanzania (SAGCOT)*); Mradi wa Kuongeza Uhifadi wa Nafaka (*Storage Capacity Expansion Project*) na nyingine bado sekta hii haijaleta manufaa makubwa yaliyotarajiwa. Wananchi wengi vijijini ambao wanategemea kilimo wameendelea kutumia zana na mbinu duni za kale, wakilima kwa kutegemea hali ya hewa na wakiwa hawana mitaji na huduma ya ugani. Aidha, bado kuna changamoto kubwa katika kukamilisha skimu zote za umwagiliaji nchini pamoja na kuweka mazingira wezeshi katika sekta ya kilimo ili iweze kuvutia Sekta Binafsi kuwekeza katika Sekta hiyo.

Mheshimiwa Spika, sekta ya Kilimo ina mahusiano na mshikamano na sekta nyingine kama viwanda, usafirishaji, utalii na biashara. Hivyo, maendeleo ya kilimo yatachochea maendeleo ya sekta nyingine. Kwa

mantiki hii, Kilimo si tu kina athari kubwa katika ukuaji wa Uchumi wa Nchi lakini pia kina mchango mkubwa sana katika kuamua hatma ya maisha ya kila siku na maendeleo ya mwananchi mmoja mmoja pamoja na kuondoa umasikini. Kamati inaendelea kushauri Serikali ihakikishe: -

- i. Inatenga maeneo zaidi ya kilimo pamoja na kuboresha miundombinu ya umwagiliaji;
- ii. Inaweka mikakati mathubuti ya kuwezesha upatikanaji wa masoko ya uhakika ya mazao ya chakula na ya biashara ndani na nje ya nchi;
- iii. Inaboresha utaratibu wa uuzaji wa mazao ikiwa pamoja na kutumia Soko la Bidhaa (Tanzania Merchantile Exchange), kuanzisha minada ya mazao kama vile chai hapa hapa nchini;
- iv. Kurahisisha upatikanaji na kuongeza matumizi ya pembejeo na teknolojia za kisasa na kilimo cha kutumia mashine;
- v. Kuendeleza shughuli za usindikaji wa mazao na uongezaji wa thamani
- vi. Kuendelea kuweka mazingira mazuri kwa wakulima hasa katika upatikanaji wa ardhi, marekebisho ya sera za kodi, mabadiliko ya kimtazamo kuhusiana na kilimo hasa katika upande wa upatikanaji wa mikopo;
- vii. Kuweka mikataba na nchi nyingine kwa ajili ya kuwezesha uuzaji baadhi ya mazao yetu yanayozalishwa kwa wingi hapa nchini kama vile Korosho, mahindi, Mbaazi, Soya, matunda, mboga, nyama, samaki na maua. Hatua hii itasaidia kuwa na masoko ya uhakika.

Mheshimiwa Spika, hatua hizi zote zitafanikiwa zaidi kama Serikali itasimamia vizuri utekelezaji wa miradi yake inayohusu kilimo na umwagiliaji pamoja na kutenga asilimia 10 ya Bajeti kwa ajili ya shughuli za Kilimo.

Mheshimiwa Spika, bado kuna uwekezaji mdogo katika Sekta ya Mifugo hali inayofanya sekta hii kushindwa kuchangia kikamilifu kwenye Pato la Taifa licha ya idadi kubwa ya mifugo iliyopo nchini. Mpango wa miaka

mitano uliweka lengo la kufikia ukuaji wa wastani wa **asilimia 5** kwa mwaka. Hata hivyo, wastani wa ukuaji wa sekta hii katika kipindi husika ulikuwa ni **asilimia 1.5**. Aidha, Sekta hii haifanyi vizuri ukizingatia kuwa; **Moja**, haipati Fedha za Nje kwa ajili ya kutekeleza miradi ya maendeleo; **Pili**, haipati Fedha za Ndani za kutosha kwa ajili ya utekezaji wa miradi ya maendeleo kama zinazoidhinishwa na Bunge (**Imepokea asilimia 7 tu**). Hivyo, pamoja na kuwepo kwa program mbalimbali za miradi ya maendeleo; kuna hatari kubwa kwa sekta hii kuendelea kudumaa katika ukuaji wake licha ya kuwa Tanzania ni nchi ya tatu kwa wingi wa mifugo Barani Afrika

Mheshimiwa Spika, Sekta ya uvuvi, pamoja na kufanya vizuri katika ukusanyaji wa maduhuli na kufikia **Tshs. 2,239,585,000.57** sawa na **asilimia 67.75** ya lengo kwa kipindi cha hadi mwezi Machi 2020; takwimu zinaonyesha kwamba ukuaji wa sekta ya uvuvi kwa Mwaka 2020 ulikua kwa **asilimia 4.9** Hivyo, ni dhahiri programu za maendeleo zilizopo hazijaweza kukidhi lengo la kuu la Mpango wa Maendeleo la kufanya uvuvi wa kisasa na kibiashara kwa kuongeza tija kwenye mapato ya Serikali. Kamati inaendelea kushauri Serikali kuharakisha ujenzi wa Bandari ya Uvuvi ili Kuwezesha meli zinazovua katika Bahari Kuu kutia nanga na kuhaulisha samaki, kuuza samaki, kutoa takwimu sahihi na huduma nyingine. Pia Serikali ihamasishe ufugaji wa samaki katika mabwawa ili kuongeza kipato kwa wananchi.

Mheshimiwa Spika, aidha Kamati inapongeza kwa hatua ya Serikali kuongeza bajeti ya maendeleo kwa fedha za ndani kwa takribani ya asilimia 70 ili kuhakikisha inatekeleza miradi ya Uvuvi. Hatua, hii imefikiwa baada ya kushuka kwa bajeti ya maendeleo kwa Fedha za Nje kutokana na sababu kuu mbili; **kwanza** kuyumba kwa uchumi wa dunia hususan nchi za Ulaya Mashariki kutokana na ugonjwa wa **COVID 19**, na **Pili** wahisani wameshindwa kutoa fedha za kuchangia maendeleo ya Sekta ya Uvuvi

kama walivyoahidi. Ni matumaini ya kamati kuwa ongezeko la bajeti ya maendeleo kwa upande wa fedha za maendeleo kutaleta chachu ya utekelezaji wa miradi wa uvuvi na hivyo kuongeza mapato ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa shughuli za misitu, kamati inaendelea kuishauri Serikali kuendelea kuboresha shughuli za misitu ikiwa pamoja na kuongeza uzalishaji katika kilimo cha misitu, kuboresha mifumo ya kuhifadhi taarifa za misitu pamoja na kufanya biashara za misitu kwa kuzingatia sheria na taratibu zilizopo. Hatua hizi zitasaidia kuongeza shughuli za kiuchumi za misitu ili kufikia lengo la kukua na kufikia **asilimia 5.9** tulijiwekea hapo awali. Hadi sasa shughuli za misitu zimekuwa kwa **asilimia 4.9** kwa mwaka 2019/20

f) Maendeleo ya Rasilimali watu na utoaji wa Huduma za Jamii (Afya, Maji, Elimu na Mazingira)

Mheshimiwa Spika, ubora wa Rasilimali watu na huduma ndiyo hazina muhimu katika kujenga maendeleo ya Taifa. Nchi yetu inamahitaji makubwa ya nguvu kazi yenye weledi, ujuzi na taaluma mbalimbali inayokidhi mahitaji ya soko na itakayokuwa chachu ya kuleta matokeo thabiti katika sekta husika. Kamati inaipongeza Serikali kwa kuendelea kusimamia utekelezaji wa miradi ya maendeleo ya rasilimali watu na utoaji wa huduma kwa jamii na kufikia zaidi ya asilimia 80 ya Lengo la Mpango.

Mheshimiwa Spika, Kwa upande wa **Huduma za Afya**, Serikali imepiga hatua kubwa katika kuboresha miundombinu ya kutolea huduma za afya nchini kwa kuwa na jumla na vituo vya huduma za afya **8,743**. Hadi kufikia Machi, 2020 kuna jumla ya vituo vya huduma za afya **8,446** ikiwa ni ufanisi wa **asilimia 96.6**. Aidha, Serikali imefanikiwa kujenga hospitali 3 za kanda ya Kusini - Mtwara, Magharibi - Tabora, Kanda ya Ziwa – Burigi. Vilevile,

Serikali imeendelea kuongeza huduma ya Bima ya Afya na Kuboresha huduma za uchunguzi wa magonjwa ya mifupa (MOI), Moyo (JKCI), saratani (Ocean Road) pamoja na kuwezesha upatikanaji wa mashine za kisasa kupima ugonjwa wa kifua kikuu (TB) (GeneXpert) kutoka 65 mwaka 2015/16 hadi mashine 239 mwaka 2020 (Machi, 2020). Serikali imeongeza idadi ya Watoa huduma za afya pamoja na kuhakikisha upatikanaji wa dawa na vifaa tiba. Hatua hizi zimeweza kupunguza vifo vinavyosababishwa na magonjwa mbalimbali pamoja na kupunguza vifo vya watoto chini ya miaka mitano kutoka **67** kila vizazi **1,000** mwaka 2015/16 hadi vifo **11** katika kila vizazi **1,000** mwaka 2019/20; vifo vya malaria vimepungua kutoka watu **6,311** mwaka 2015 hadi **2,079** mwaka 2020.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio haya, bado kuna changamoto za kukamilisha ujenzi wa maboma ya zahanati, vituo vya afya pamoja na usambazaji wa dawa na vifaa tiba katika maeneo mbalimbali nchini. Pia, kuna upungufu mkubwa wa watoa huduma wa afya katika kila kituo cha kutoa huduma za afya hapa nchini.

g) Sekta ya Maji

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa **Sekta ya Maji**, malengo ya Serikali ni kuhakikisha inaboresha huduma za maji vijijini kufikia **asilimia 95** ifikapo Mwaka 2025 (Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025) na Malengo ya kati ni kuboresha huduma ya maji vijijini kufikia **asilimia 85** mwaka 2020. Ili kufikia malengo haya Serikali imefanikiwa kuanzisha Wakala wa Maji na Usafi wa Mazingira Vijijini (***Rural Water Supply and Sanitation Agency – RUWASA***) ulioanza kutekeleza majukumu yake rasmi mwezi Julai, 2019. Kupitia **RUWASA** inaendelea kujenga, kukarabati na kupanua miundombinu ya maji, kujenga visima na kujenga mabwawa katika maeneo mbalimbali nchini.

Mheshimiwa Spika, takwimu zinaonyesha kuwa, tangu Programu ya Maendeleo ya Sekta ya Maji ianze kutekelezwa mwaka 2007 na hadi kufikia Desemba 2019, jumla ya miradi **2,450** imetekelezwa mijini na vijijini. Kati ya hiyo, miradi **1,423** imetekelezwa kati ya mwaka 2015 na mwaka 2019, ambapo miradi **1,268** imetekelezwa vijijini na miradi **155** imetekelezwa mijini. Takwimu zinaonyesha kuwa wastani wa idadi ya watu wanaopata huduma ya maji ya safi na salama vijijini imeongezeka kutoka **asilimia 47** mwaka 2015 hadi kufikia **asilimia 70.1** mwezi Machi mwaka 2020. Kwa upande wa mijini, hali ya upatikanaji wa huduma ya maji imeongezeka kutoka **asilimia 74** mwaka 2015 hadi kufikia **asilimia 84** mwaka 2020. Kamati ya Bajeti inaipongeza Serikali kwa hatua hii nzuri na inaendelea kusesitiza Serikali ihakikishe inakamilisha kutatua changamoto za upatikanaji wa maji katika maeneo mbalimbali yaliyojadiliwa na Bunge wakati wa kupitisha Bajeti ya Wizara ya Maji.

h) Sekta ya Elimu

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa **Sekta ya Elimu**; Kamati inaipongeza Serikali kwa kuweza kutekeleza na kuboresha utolewaji wa elimu nchini hasa katika ujenzi wa miundombinu ya elimu kama vile vyumba vya madarasa, bmaabara, nyumba za walimu, ununuzi wa vitabu pamoja na kufanya ukarabati na ujenzi wa miundombinu katika shule za msingi, Sekondari na vyo vya ualimu katika mikoa 26 ya Tanzania Bara. Pia Serikali imeweza kuongeza kwa idadi kubwa wanufaika wa mikopo ya elimu ya juu; Jumla ya **Shilingi 1,354,791,502,797** zimelipwa kama mikopo kwa wanafunzi wenye uhitaji na vigezo, kati ya kiasi hicho, **Shilingi 454,951,614,829.00** kimetokana na marejesho ya mikopo iliyoiva. Hatua hii imewezesha wanafunzi 484,297 wenye uhitaji na vigezo kunufaika na mikopo na wanafunzi 2,009 wamenufaika na ruzuku.

i) Shughuli za Uzalishaji bidhaa viwandani na biashara.

Mheshimiwa Spika, Serikali imeendelea kupata mafanikio katika utekelezaji wa miradi ya viwanda na biashara kwa lengo la kufanikisha Dhima yake iliyojiwekea katika Mpango wa Pili wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2017/17 – 2020/21 inayosema ***Kujenga Uchumi wa Viwanda ili Kuchochea Mageuzi ya Uchumi na Maendeleo ya Watu.*** Serikali imeendelea kukamilisha Mradi wa Magadi Soda katika Bonde la Engaruka. Mradi wa Makaa ya Mawe Mchuchuma na *Vanadium, Titanium* na Chuma Liganga, Programu ya Maendeleo Unganishi ya Viwanda (*Integrated Industrial Development Programmes*), Mradi wa Uwezeshaji Biashara wa TMEA, Mradi wa Jumuiya ya SADC (*SADC Trade Protocol*) pamoja na Kutunisha mtaji wa Mfuko wa Wafanyabiashara na Wananchi (*NEDF*). Miradi hii pamoja na mingine imeweza kusaidia kuongeza shughuli za uzalishaji pamoja na ufanyaji biashara na hatimaye kuendelea kujitosheleza katika bidhaa muhimu kama vile saruji, marumaru, nondo, vifaa vya umeme, mabomba ya plastiki, unga wa ngano na mahindi, mchele na vyandarua. Hata hivyo, Pamoja na mafanikio ya kuanzishwa kwa viwanda vingi nchini, kuna umuhimu kwa Serikali uendelea kuweka msisitizo zaidi katika kuwezesha uanzishwaji wa viwanda vya kimkakati.

Mheshimiwa Spika, Kamati pia, inaitaka Serikali kukamirisha na kuwasilisha Bungeni Muswada wa Sheria ya *Business Facilitation Act, 2020* pamoja na Sheria ya Kujilinda Dhidi ya Athari za Biashara (*Trade Remedies Act, 2020*) kwa lengo la kuzuia uingizaji wa bidhaa kwa wingi pamoja na kuzuia kuingiza bidhaa zisizo na ubora. Hatua hii ni muhimu sana kwani itasaidia kulinda viwanda vyetu vya ndani na kuvifanya viwe shindani zaidi. Aidha, Serikali iweke msisitizo wa kutumia zaidi bidhaa zinazozalishwa na viwanda vyetu nchini kabla ya kutumia bidhaa za nje. Pia taasisi zetu zenye viwanda kama vile Jeshi la Wananchi, Polisi, Idara ya Uhamiaji na magereza

ziwezeshe ili kuleta ushindani katika uzalishaji wa bidhaa na biashara. Hatua hizi zitasaidia kufikia lengo la ukuaji wa asilimia 11 na zaidi kama lilivyoanishwa katika Mpango wa Maendeleo.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali kutilia mkazo sana masuala yafuatayo;

- i. Kuanzisha viwanda vidogo, vya kati na vikubwa vya kuchakata mazao ya mifugo na mazao ya kilimo ili kuyaongezea thamani na kuyatafutia masoko ya uhakika ndani na nje ya nchi yetu;
- ii. Serikali ikamilishe haraka uanzishwaji wa masoko ya mipakani ukiwemo mpaka wa Tanzania na Msumbiji kwa upande wa Mkoa wa Ruvuma – Mkenda/Congress. (Mpaka huu umesahaulika);
- iii. Serikali ianzishe Viwanda vya Dawa na Vifaa Tiba kwa ajili ya matumizi yetu na kuuza katika nchi cha SADC, Afrika Mashariki na Afrika kwa ujumla; na
- iv. Serikali ikiwezeshe Kiwanda cha *Biotech Production Limited* kilichopo Kibaha ili kiendeleo kuzalisha viluilui wa kuuu vijidudu wa mbu wanaoeneza malaria na magonjwa mengine ili kutokomeza kabisa malaria nchini.

j) Utekelezaji wa Miradi ya Kielelezo (*Flagship Projects*)

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kundelea kutekeleza kikamilifu baadhi ya miradi ya Kielelezo kama vile Mradi wa kuzalisha umeme wa Julius Nyerere; Mradi wa ujenzi wa reli ya kati kwa kiwango cha *Standard Gauge*; Mradi wa kuboresha Shirika la ndege la ATCL; Mradi wa Magadi Soda Engaluka wa ziwa Natron; Ujenzi wa mitambo ya kusindika Gesi ya kimiminika, Lindi (LNG) na Shamba la Miwa na Kiwanda cha Sukari Mkulazi. Utekelezaji wa miradi hii na mingine itasaidia ukuaji wa uchumi pamoja na maendeleo ya watu.

k) Ugharamiaji wa miradi ya vipaumbele vilivyoainishwa kwenye Mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo 2020/21

Mheshimiwa Spika, Katika Mwaka wa Fedha 2020/21 Serikali imepanga kutumia jumla ya **shilingi bilioni 12,699.4** ikiwa ni sawa ya ongezeko la **asilimia 1.2** kugharamia utekelezaji wa miradi ya maendeleo. Kamati imefanya uchambuzi wa utekelezaji wa Bajeti ya maendeleo kwa miaka mitatu tangu mwaka 2016/17 hadi mwaka 2018/19 na kubaini kwamba Serikali hucusanya na kutumia kati ya **shilingi bilioni 7,000** hadi **shilingi bilioni 8,000 katika miradi ya maendeleo**. Hivyo, kwa mwenendo wa takwimu hizi, ni wazi lengo la kutumia wastani wa **bilioni 11,800** kwenye Miradi ya Maendeleo kwa mwaka lililokuwa limewekwa kwenye mpango halijafikiwa. Kamati inaishauri Serikali kutafuta njia ya kutatua changamoto hii tunavyojiandaa kutekeleza awamu ya Tatu ya Mpango wa Maendeleo wa Taifa (2021/22 – 2025/26) wenye dhima ya **'kuongeza mauzo ya nje na uwezo wa ushindani kikanda na kimataifa'**. Msisitizo uwekwe kwenye kutafuta vyanzo vya vipya vya mapato kwa kuangalia maeneo mbalimbali ikiwa pamoja na kuangalia maeneo oevu ya mapato kama uvuvi wa bahari kuu na urasimishaji wa biashara.

6.0. SURA YA BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA WA FEDHA 2020/21

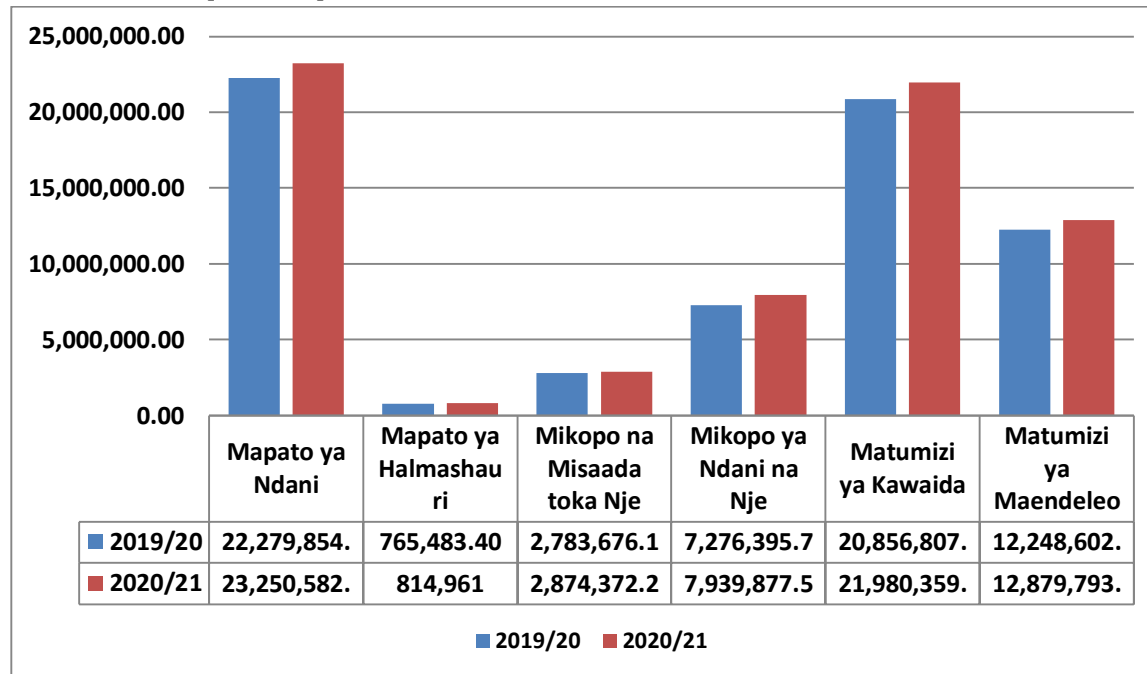
Mheshimiwa Spika, Kamati ya Bajeti ilipata fursa ya kupitia na kuchambua utekelezaji wa Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2019/20 pamoja na ulinganisho wa Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2020/21. Uchambuzi huu unatoa hali halisi ya mwelekeo wa Bajeti ya Serikali pamoja na utekelezaji wa malengo ya Bajeti yaliyowekwa kwa mwaka wa fedha 2020/21. Pia, unatoa hali halisi ya utekelezaji wa sera za kodi kwenye maeneo husika hasa maeneo yanayohusu Mapato ya Ndani (Mapato ya Kodi na yasiyo na kodi), Mapato ya Halmashauri, Misaada na Mikopo ya kibiashara ya ndani na kutoka nje na Matumizi ya Kawaida na Maendeleo. Aidha, kumekuwepo na ongezeko au punguzo katika baadhi ya

maeneo ya mapato na matumizi kwa asilimia kadhaa kama ilivyooneshwa katika **Jedwali namba 1.**

Mheshimiwa Spika, Sura ya Bajeti kwa mwaka 2020/21 ikilinganishwa na bajeti ya Mwaka 2019/20; inaonesha kuwa kutakuwepo na ongezeko la kiasi cha **shilingi bilioni 1,774,383.20 (sawa na asilimia 5.36)** ya jumla ya bajeti yote. Pamoja na ongezeko hili bado kutakuwa na nakisi ya bajeti ya **asilimia 2.6 ya Pato la Taifa (sawa na shilingi trilioni 3.7)** Aidha, Mapato ya ndani yataongezeka kwa **asilimia 4.36 (sawa na ongezeko la kiasi cha shilingi bilioni 970.727);** mapato ya mamlaka za Serikali za Mitaa yataongezeka kwa **asilimia 6.4 (sawa na ongezeko la kiasi cha shilingi bilioni 49.477);** Misaada na mikopo toka nje itaongezeka kwa **asilimia 3.2 (sawa na ongezeko la kiasi cha shilingi bilioni 90.69);** mikopo ya ndani na nje yenye masharti ya kibiashara itaongezeka kwa **asilimia 9.12 (sawa na ongezeko la kiasi cha shilingi bilioni 663.481).** Aidha, Matumizi ya Kawaida yataongezeka kwa **asilimia 5.39 (sawa na ongezeko la kiasi cha shilingi trilioni 1.123)** na Matumizi ya Maendeleo yataongezeka kwa **asilimia 5.31 (sawa na ongezeko la kiasi cha shilingi bilioni 650.831).**

Kielelezo Na 6: Ulinganisho wa Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2019/20 na 2020/21(Bilioni).

Chanzo: Wizara ya Fedha na Mipango

c) Sera za Mapato

Mheshimiwa Spika, hotuba ya Bajeti kwa mwaka 2020/21, imeainisha hatua mbalimbali zitakazochukuliwa na Serikali katika kuboresha ukusanyaji wa mapato yatakayofikia jumla ya kiasi cha **shilingi trilioni 34.87**. Kwa upande wa mapato ya ndani Serikali inalenga kukusanya kiasi cha **shilingi trilioni 23.25**; kati ya fedha hizo, Mapato ya kodi (TRA) ni **shilingi trilioni 20.32.00** sawa na ongezeko la **asilimia 6.4**; Mapato yasiyo ya kodi **shilingi trilioni 2.92** sawa na punguzo la **asilimia 7.99** na Mapato ya Halmashauri **shilingi bilioni 814.96** sawa na ongezeko la **asilimia 6.4**.

Mheshimiwa Spika, ukirejea takwimu hizi utaona kuwa katika bajeti hii Serikali itategemea zaidi kupata mapato kutoka vyanzo vya ndani vya kodi. Hata hivyo bado tuna changamoto kubwa ya kuongeza Mapato Yasiyo ya Kodi ambayo yameendelea kushuka kwa **asilimia 7.99** punguzo ya **shilingi Bilioni 254.11** ukilinganisha na mwaka 2019/20. Kamati inaona kuwa Serikali itabidi ijizatiti

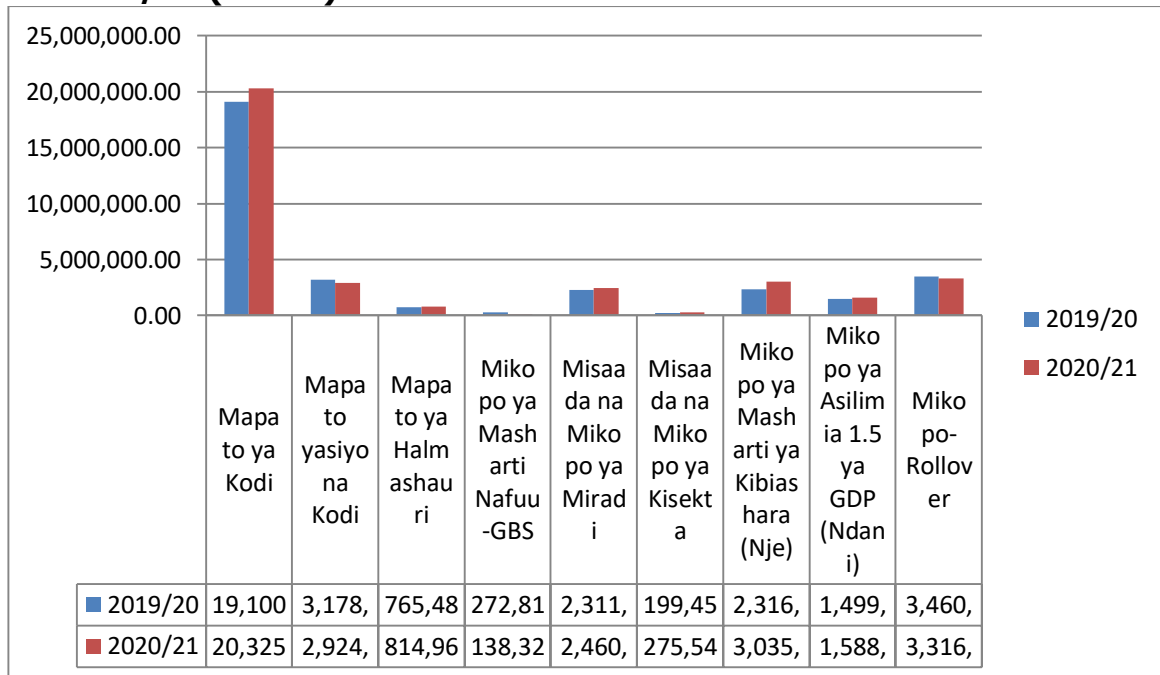
kikamilifu ili kufikia malengo ya ukusanyaji wa mapato ikiwa ni pamoja na kuboresha taratibu za kiutawala ili kuziba pengo litakalosababishwa na kushuka kwa mapato kutoka sekta ya utalii kutokana na **COVID-19**.

Mheshimiwa Spika, Serikali inategemea kupata kiasi cha **shilingi trilioni 2.87** kutoka kwenye misaada na mikopo ya kutoka nje. Kiasi hiki ni sawa na ongezeko la **asilimia 3.2** ukilinganisha na Bajeti ya Serikali mwaka wa fedha 2019/20 (**Bilioni 90.69**). Ongezeko hili limetokana na kuongezeka kwa Misaada na Mikopo ya Miradi ya Maendeleo (**asilimia 6.4**) na Misaada na Mikopo ya Kisekta (**Asilimia 38.14**). Aidha, Misaada ya kibajeti (GBS) imepungua kwa **asilimia 49.30** kwa upande wa mikopo ya masharti ya kibiashara kutoka nje, Serikali imepanga kukopa kiasi cha **shilingi trilioni 3.03** sawa na ongezeko la **asilimia 31.05** ukilinganisha na bajeti ya mwaka 2019/20.

Mheshimiwa Spika, pamoja na malengo haya mazuri ya Serikali, Kamati inajiuliza kuwa kwa kiwango gani Serikali itaweza kufanikiwa katika kupata Misaada na Mikopo ya Kisekta (**shilingi bilioni 275.54**) na mikopo ya masharti ya kibiashara (**shilingi trilioni 3.03**) ukizingatia kuwa, kutokana na janga hili la ugonjwa wa **CORONA** hali ya uchumi ya Nchi za wahisani zimetetereka na hivyo kuna uwezekano mkubwa wa nchi hizo kushindwa kutoa fedha kwa Serikali kwa ajili ya utekelezaji wa bajeti ya Serikali kama ilivyotarajiwa.

Mheshimiwa Spika, Serikali imepanga kupata fedha za ndani kiasi cha **shilingi trilioni 10.16** sawa na ongezeko la **asilimia 4.3** na fedha za nje kiasi cha **shilingi trilioni 2.73** sawa na ongezeko la **asilimia 8.9** kwa ajili ya kutekeleza wa miradi ya maendeleo kwa mwaka 2020/21. Kamati inatambua nia njema ya Serikali ya kuweza kupata fedha za kutekeleza miradi ya Maendeleo. Hata hivyo, ni vigumu kwa Serikali kufikia malengo ya ukusanyaji wa mapato ya ndani na yale ya nje kutokana na athari na ugonjwa wa **CORONA**.

Kielelezo Na 7: ulinganisho wa mapato ya serikali kwa mwaka 2019/20 na 2020/21 (Bilioni)

Chanzo: Wizara ya Fedha na Mipango

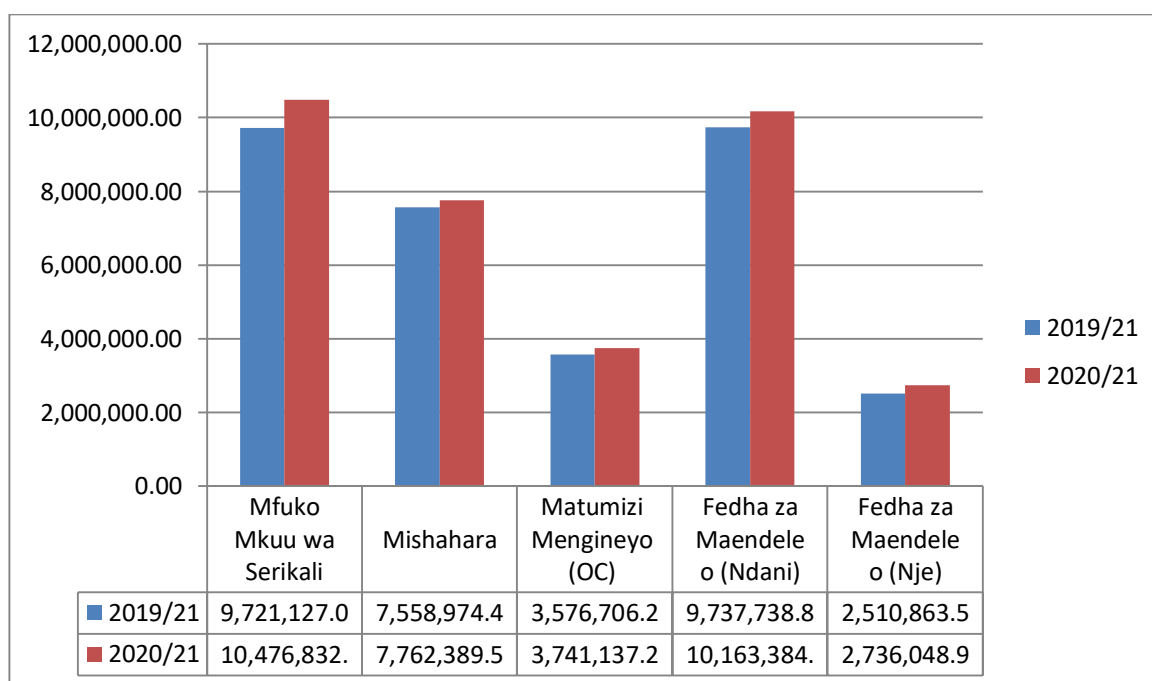
b) Sera za Matumizi.

Mheshimiwa Spika, Katika mwaka wa fedha 2020/21 Serikali imepanga kutumia kiasi cha **shilingi trilioni 34.87** kwa ajili ya matumizi ya kawaida na ya maendeleo. Kati ya fedha hizi kiasi cha **shilingi trilioni 21.98** ni kwa ajili ya matumizi ya kawaida sawa na **asilimia 63** ya bajeti yote na shilingi trilioni **12.89** ni kwa ajili ya matumizi ya maendeleo sawa na **asilimia 37**. Aidha, takwimu zinaonesha kuwa mapato ya ndani yanazidi matumizi ya kawaida kwa kiasi cha **shilingi trilioni 1.27** sawa na **asilimia 3.64** ya bajeti yote. Hii maana yake ni kwamba mapato yote ya ndani yanaweza kugharamia matumizi ya kawaida peke yake. Kutokana na hali hii ni vema Serikali ikasimamia vizuri mapato ili kuhakikisha malengo ya matumizi ya kawaida yanafikiwa.

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2020/21, Serikali imetenga kiasi cha **shilingi trilioni 12.89** kwa ajili ya kugharamia miradi ya maendeleo sawa na asilimia 37 ya bajeti. Kati ya fedha hizo kiasi cha **shilingi trilioni 10.16** ni fedha

za ndani ongezeko la **asilimia 4.37** ukilinganisha na Bajeti ya Mwaka 2019/20 na **shilingi trilioni 2.73** ni fedha za nje ongezeko la **asilimia 8.97** ukilinganisha na Bajeti ya mwaka 2019/20. Kwa ujumla ikilinganishwa na Mwaka wa fedha 2019/20, fedha za maendeleo kwa mwaka ujao wa fedha zimeongezeka kwa takribani **shilingi bilioni 650** sawa na ongezeko la **asilimia 5**. Kutokana na changamoto zinazoweza kujitokeza kutokana na uchumi wa Dunia kuyumba, Kamati inaendelea kuisitiza kuwa, Serikali izingatie hali halisi ya sasa pamoja na upatikanaji wa uhakika wa fedha za ndani na zile za nje katika kuchagua miradi ipi ianze nayo katika utekelezaji wake kwa mwaka huu wa fedha 2020/21.

Kielelezo na 8: Ulinganisho wa Matumizi ya Bajeti ya serikali kwa mwaka 2019/2020 na 2020/21(Bilioni).

Chanzo: Wizara ya Fedha na Mipango.

7.0. MAONI NA MAPENDEKEZO YA KAMATI YA BUNGE YA BAJETI KUHUSU BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA 2020/21

7.1. Hatua za Kodi zinazopendekezwa na Serikali

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Bajeti imefanya uchambuzi wa mabadiliko ya Sheria mbalimbali yenye Marekebisho haya yamezingatia dhamira ya Serikali ya kuendelea kuwa na mfumo wa kodi ambao ni tulivu na wa kutabirika. Aidha, marekebisho yanalenga kuchochea kasi ya ukuaji wa uchumi hususan katika sekta ya kilimo na viwanda, kuongeza kipato kwa waajiriwa na kuongeza mapato ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, Kamati inakubaliana na Serikali kwa uamuzi wake wa Busara wa kutokufanya mabadiliko ya Viwango katika Sheria ya Ushuru wa Bidhaa, uamuzi huu unaondoa dhana potofu iliyokuwa imejengeka kwamba Serikali inajiendesha kwa kodi za sigara, bia na soda tu. Kamati baada ya kupitia mabadiliko ya Sheria yaliyopendekezwa ina maoni yafuatayo juu ya Sheria mbalimbali: -

7.1.1. Kodi ya Ongezeko la Thamani Sura ya 148

Mheshimiwa Spika, Serikali kwa kufanya mabadiliko katika eneo hili kwa sababu itasaidia mazao yetu ya Kilimo kuwa na bei shindani katika masoko ya nje. Aidha hatua hii itawezesha wawekezaji katika Sekta ya Kilimo na madini kuongeza mitaji na kupanua uwekezaji. Kamati inaendelea Kuishauri Serikali kuangalia uwezekano wa kuondoa kodi ya ongezeko la thamani kwenye vifungashio vya mazao ya maua na mboga mboga ili vifungashio hivyo vipatikane kwa bei nafuu na kwa wingi. Vilevile kamati inashauri Serikali kufanya marejesho ya Kodi hiyo kwa sababu kwa kufanya marejesho hayo yatasaidia makampuni husika kuongeza mitaji na uendeshaji na kuongeza tija kwenye uendeshaji.

7.1.2. Sheria ya Kodi ya Mapato Sura ya 332

Mheshimiwa Spika, Kamati inaikubaliana Serikali kwa uamuzi wake wa Kufanya marejeo ya Jedwali la kwanza la Kodi ya Mapato kwa sababu kwanza jedwali hilo limekuwa la muda mrefu bila kufanyiwa marekebisho na upangaji wa makundi (Tax Bands) haukuzingatia hali ya sasa. Kitendo cha kuongeza kiwango cha mapato ambacho hakitozwi kodi kutoka **Shilingi 170,000/=** ya sasa hadi **shilingi 270,000/=** inaonyesha kwa namna gani Serikali hii inawajali wanyonge hasa wale wa kipato kidogo wanaofanya kazi viwandani na mashambani. Kamati inaendelea kuishauri Serikali kufanya mabadiliko zaidi katika Tax Band ili ziendane na wakati na vipato kadri hali itakavyokuwa inaruhusu.

7.1.3. Sheria ya Usimamizi wa Kodi Sura ya 438

Mheshimiwa Spika, Kamati inakubaliana na mapendekezo ya Serikali ya kumruhusu Kamishna Mkuu wa Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA) kutatua mapingamizi yanayoletwa kwake. Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha mamlaka hayo yanatumika kwa nia iliyokusudiwa na kwa kuzisaidia biashara ziendelee kuzalisha mapato mengi zaidi.

7.1.4. Sheria ya Fedha za Mamalaka za Serikali za Mitaa, SURA 290;

Mheshimiwa Spika, mabadiliko yaliyopendekezwa imekuwa ni kilio cha Muda mrefu cha wadau katika Sekta ya Mawasiliano ambao walikuwa wanalazimika kufanya malipo ya tozo za Huduma (Service Levy) kwa halmashauri 186 ambazo ama wana minara au wana maduka ya kutolea huduma. Pamoja na pendekezo hili jema la mapato haya kuwasilishwa katika Ofisi ya Rais TAMISEMI kwa niaba ya Halmashauri jambo la kuzingatia ni kuwa fedha hizi zirudishwe kwa usahihi na kwa wakati katika halmashauri.

Mheshimiwa Spika, aidha Kamati inashauri masuala yafuatayo yazingatiwe wakati utekelezaji wa suala hili. **Kwanza,** kupata idadi kamili

ya minara iliyopo nchini; **Pili** uwezo wa kutambua mawasiliano yanayofanywa na kila mnara katika kila halmashauri na **mwisho** kuhakikisha kuwa mtawanyo wa mapato unafanywa bila kujali eneo minara hiyo ilipo au ofisi zake zilipo. Vilevile, utungaji wa Kanuni hizi zishirikishe wadau wote ikiwemo Serikali za Mitaa, TCRA na Wadau wa Mawasiliano nchini.

7.1.5. Sheria ya Fedha za Umma, Sura 348 na Sheria ya Msajili wa Hazina, Sura ya 370.

Mheshimiwa spika, Sheria hizi mbili zina lengo la kupanua mawanda ya ukusanyaji wa asilimia 15 ya mapato kutoka Taasisi za TIC, TFRA, NIDA na GPSA pamoja na kumruhusu msajili wa hazina kukusanya asilimia 70 ya fedha za ziada kwa makampuni ambayo yanapata fedha za matumizi kutoka Bajeti ya Serikali. Kamati inaishauri Serikali hatua hizi zisiwe na lengo la kuongeza mapato Serikali tu bali na kuhakikisha kwamba Taasisi hizi zinaendeleza shughuli zake kama awali

7.1.6. Sheria ya Usajili wa Magari, Suraya 124; Sheria ya Ardhi, Na.4 ya Mwaka 1999 na Sheria ya Madini 123.

Mheshimiwa Spika, Mabadiliko yanayopendekezwa katika Sheria hizi yana lengo la kuanzisha vyanzo vipya vya mapato na kupanua wigo wa ukusanyaji wa mapato. Kamati inakubaliana na mapendekezo haya na inaunga Serikali mkono.

7.1.7. Sheria ya Forodha ya Jumuiya ya Afrika Mashariki ya Mwaka 2004

Mheshimiwa Spika, Kamati imepitia na kuchambua hatua zote ambazo zimechukuliwa na kubaini kwamba hatua hizo zina malengo yafuatayo. Kulinda viwanda vya ndani ya jumuiya, kupunguza gharama za vifungashio

na malighafi zinazotumika katika viwanda vya jumuiya, kuwezesha sekta ya kilimo na mifugo na kuendeleza usindikaji wa mazao.

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Bajeti imekuwa ikipendekeza mara kwa mara kwa Serikali kwamba hatua hizi za Mabadiliko Sheria ya Forodha ya Mwaka 2004 yawe yanawasilishwa kwa Kamati ya Bajeti kwa Niaba ya Bunge ili kuishauri Serikali kabla hayajapitishwa na Mawaziri wa Fedha, Uwekezaji, Biashara na Uchumi wa Jumuiya. Ieleweke wazi kwamba utaratibu wa kurejesha mabadiliko hayo katika jumuiya endapo Bunge lako tukufu halikubaliani na mapendekezo yaliyopitishwa ni mrefu na hautaleta taswira nzuri kwa Taifa letu. Kamati inaiomba Serikali ilifikirie swala hili kwa undani ili Bunge lijalo lisikutane na Changamoto hii.

7.1.8. Utekelezaji wa Mpango wa Kuboresha Mazingira Kufanya Biashara (Blue Print)

Mheshimiwa Spika, Kamati inampongeza **Mheshimiwa Dkt. John Pombe Josefu Magufuli Rais** wa Jamuhuri ya Muungano wa Tanzania kwa uamuzi wa kusimamia kufuta na kupunguza tozo, ushuru na ada mbalimbali. Uamuzi huu ulisubiriwa na Sekta Binafsi kwa muda mrefu na kwa hatua hii sekta binafsi itatumia fursa hii kukuza na kuendeleza bisahara. Kamati inatoa angalizo kwamba Serikali iangalie utaratibu wa kuanzisha ada, ushuru na tozo mbalimbali kupitia kanuni hauwi kikwazo kwa maendeleo ya Sekta Binafsi.

7.2. MAONI NA USHAURI WA JUMLA.

7.2.1. Mwelekeo wa utekelezaji wa Bajeti katika kipindi cha janga la COVID-19 .

Mheshimiwa Spika, Janga la **COVID -19** limetokea katika kipindi cha Robo ya Tatu ya utekelezaji wa Bajeti ya Mwaka wa Fedha 2019/20 Kwa ujumla bajeti za Wizara, Taasisi na Idara za Serikali zilikuwa hazijajikita kukabiliana na Janga hili. Aidha Kamati inaipongeza Serikali kwa juhudi

kubwa ya kusimamia na kuimarisha huduma ya afya na usalama wa watu pamoja na kutoa maelekezo mbalimbali ya kujikinga na ugonjwa huu.

Mheshimiwa Spika, Janga la COVID -19 lina athari kubwa katika utekelezaji wa Bajeti hii tunayoimalizia sasa na pia kwa Bajeti inayokuja ya Mwaka 2020/21 kwa kuzingatia kuwa wakati Bunge likipitisha Mpango na Ukomo wa Bajeti mwezi Desemba 2019, Ugonjwa huu haukuwepo. Hivyo baada ya **COVID-19** kuna haja ya kufanya tathmini na mapitio ya mafungu ya bajeti tuliyoyapitisha (**Internal Reallocation**) ili kuakisi uhalisia huu mpya kwa kuzingatia uimarishaji wa huduma ya afya, usalama wa watu na maendeleo ya uchumi. Hatua hii itasaidia kuwa na uhalisia wa Bajeti itakayotatua matatizo ya wananchi kama yalivyopangwa.

7.2.2. Maandalizi ya Uchaguzi Mkuu

Mheshimiwa Spika, Bajeti tunayoipitisha sasa imehusisha pia fedha kwa ajili ya Uchaguzi Mkuu 2020 wa Rais, Wabunge pamoja na Madiwani. Kamati ya Bajeti inapenda kulijulisha Bunge lako kuwa, Serikali imejiandaa ipasavyo katika kutekeleza suala hili. Hivyo, ni muhimu vyombo vyote vinavyohusikia na Uchaguzi Mkuu wa Mwaka 2020 vijiandae ipasavyo ili kuhakikisha kuwa uchaguzi mkuu 2020 unaimarisha misingi ya kidemokrasia ambayo nchi imejiwekea.

7.2.3. Mabadiliko katika mifumo ya TEHAMA katika Ununuzi wa Umma

Mheshimiwa Spika, katika Bajeti ya Serikali kati ya shilingi **trilioni 12 hadi 16** zinategemewa kutumika katika manunuzi ya Serikali. Kamati inapenda kuipongeza Serikali kwa kuanzisha mfumo wa ununuzi kwa njia ya mtandao ujulikanao kama **TANePS** ambao kimsingi

unajumuisha kwa pamoja mifumo ya awali ya "Portal" ya zabuni, **PMIS** na **Tender Alert services**. Uanzishwaji wa Mfumo huu umeweza kukidhi matakwa ya Sheria ya Ununuzi wa Umma Sura Namba 410, pamoja na Kanuni za Ununuzi chini ya Tangazo la Serikali Namba 446.

Mheshimiwa Spika, Mfumo wa **TANePS** utasaidia katika kupunguza gharama mbalimbali zikiwemo zile za kudurufu na kusambaza nyaraka, usafiri na shughuli nyingine za ununuzi. Aidha, Mfumo huu utaongeza ushindani, uwazi, haki pamoja na kupunguza rushwa katika michakato ya zabuni kwa kuwa mawasiliano ya moja kwa moja kati ya wazabuni na maafisa manunuzi yatakuwa hayapo au kupungua sana. Aidha, kwa kuwa mfumo huu ni mpya, Kamati inashauri Serikali iendelee kutoa elimu ya mfumo huu kwa maafisa ugavi na wazabuni.

7.2.4. Ushiriki wa Sekta Binafsi katika utekelezaji wa Mpango wa Maendeleo wa Mwaka 2020/21.

Mheshimiwa Spika, katika kutekeleza Mpango wa Pili wa Taifa wa miaka mitano; jumla ya **Shilingi trilioni 107** zilitakiwa kugharamia mpango huo. Mpango huo ulitegemea Serikali kutoa jumla ya shilingi **Trilioni 59** na Sekta Binafsi **Shilingi trilioni 48**. Kamati imebaini kwamba kuna changamoto kubwa katika upatikanaji wa takwimu za uchangiaji wa fedha za miradi ya maendeleo kutoka kwa Sekta Binafsi kwa sababu mbalimbali. Kamati inaishauri Serikali kutumia utaratibu wa wawekezaji wenyewe kutoa taarifa zao kwa hiari (Self declaration) za uchangiaji wa miradi ya maendeleo ili kupata takwimu za uwekezaji uliofanywa na Sekta Binafsi kwenye Miradi ya Maendeleo. Baada ya takwimu hizo kupokelewa zinaweza kutumika na Serikali kwa kuziangalia uhalisia wake.

7.2.5. Ukarabati wa Miundombinu ya Barabara Vijijini (TARURA)

Mheshimiwa Spika, mabadiliko ya hali ya hewa yamesababisha kuwepo na mvua kubwa iliyosababisha mafuriko na uharibifu mkubwa wa miundombinu ya barabara hasa kwa upande wa maeneo ya vijijini. Kamati ya Bajeti ilikutana na TARURA na kubaini kwamba kiwango cha fedha kilichokuwa kinahitajika kurejesha miundombinu ya barabara ni **Shilingi bilioni 132.6**. Hivyo Kamati inaishauri Serikali kwa mwaka wa fedha 2020/21 fedha zote zinazohitajika katika kurejesha miundombinu ya Barabara iliyo chini ya TARURA zinatolewa ili kukarabati miundombinu hiyo.

7.2.6. Mazao ya misitu yatokanayo na usafishaji wa eneo la Bonde la Mto Rufiji kwa ajili ya Bwawa la Uzalishaji wa Umeme la Mwl. Nyerere.

Mheshimiwa Spika, moja ya jambo ambalo Kamati ya Bajeti imelifanyia kazi kwa muda bila kupata majibu stahiki ni swala la mazao ya misitu yanayotokana na shughuli ya kusafisha eneo la Pori tengefu la Selou litakalotumika kwa ajili ya kujenga Bwawa na kuhifadhia maji ya Mradi wa kufua umeme wa Mwalimu nyerere katika bonde la mto Rufiji. Serikali kupitia Wakala wa Misitu (TFS) ilitoa kandarasi kwa makampuni ya watanzania yapatayo 30 kwa ajili ya kufanya shughuli hiyo. Kulingana na Tathmini ya TFS ilionekana kwamba **asilimia 80** ya msitu ulifaa kwa magogo na mbao na **asilimia 20** ingefaa kwa matumizi mengine. Wakandarasi walipoenda kuanza kufanya kazi ilibainia ni **asilimia 35** tu ya msitu unafaa kwa ajili ya magogo na mbao na **asilimia 65** kwa matumizi mengine. Baada ya kugundua hali hiyo wadau walitafuta soko la mkaa nje ya nchi ambao ungetokana na **asilimia 65** ya miti ambayo haifai kwa magogo wala mbao. Waliomba kibali cha kuuza mkaa nje ya nchi ambapo walipata barua ya kuruhusu

kutoka Wizara ya Viwanda na Biashara pamoja na barua ya kutokuwa na pingamizi kutoka TFS.

Mheshimiwa Spika, baada ya kupata vibali hivyo na kufikisha makasha yenye mkaa bandarini ndipo ilipogundulika kwamba kulikuwa na Tangazo la Serikali namba 664 la mwaka 1986 la kupiga marufuku uuzaji wa mkaa nje ya nchi. Hivi sasa mikataba ya wadau hao imekwisha muda wake ilihali wengi waliopewa walishindwa kutekeleza shughuli zao kutokana na wingi wa mvua za Mwaka huu. Hivyo suala la kusafisha linafanywa na jeshi la JWTZ. Kamati inaishauri Serikali kufanya mambo yafuatayo kwa kuwa biashara ya mkaa inatarajiwa kuingiza jumla ya **shilingi trilioni 2.7** ikiwa ni mapato kwa wavunaji, kodi, tozo, ushuru na ada mbalimbali: -

- i. Serikali kuangalia uwezekano wa kufanyia mabadiliko GN namba 664 Export Prohibition na ya mwaka 1986 ili itoe ahueni ya kuuza mkaa nje unaotokana na miti iliyovunwa pori la Selou kwenye mradi wa Bwawa la Mwalimu nyerere kwa kipindi maalumu;
- ii. Kwa kuwa hivi sasa Jeshi la Wananchi Tanzania JWTZ ndilo linafanya kazi ya kusafisha eneo na kwa kuwa JWTZ wana kampuni ya Mzinga na SUMA JKT waangalie uwezekano wa kufanya biashara hiyo kuliko kuchoma na kuharibu miti hiyo na kuendelea kutumia fedha za Serikali kulisafisha bila manufaa yoyote; na
- iii. Kuangalia uwezekano wa kuihusisha Sekta Binafsi ili watumie mitaji yao katika kufanya kazi yao na Serikali ipate pato lake stahiki.

7.2.7. Matumizi ya Mfumo wa Stempu za Kodi za Kielektronic ETS.

Mheshimiwa Spika, moja ya tatizo kubwa ambalo linaikabili nchi yetu ni uwepo wa bidhaa ambazo ama si halisi na zisizo na ubora au

zilizoingizwa nchini kwa njia zisizo rasmi kwa magendo. Bidhaa hizi mara nyingine zinakuwa na madhara makubwa sana kwa wazalishaji wa ndani, afya za Wananchi na Wakulima. Mfano sukari ya magendo, mafuta ya kula, pembejeo, madawa ya Binadamu na mifugo pamoja na vipodozi. Hivi sasa Mamlaka ya Mapato inatumia mfumo wa Stempu wa Kodi za Kieletroniki ili kujua bidhaa halisi na bidhaa zisizo halisi katika soko pamoja na kuangalia uzalishaji wake ili kodi stahiki ikusanywe. Kamati inaishauri Serikali kuangalia uwezekano wa kutumia mfumo huo katika utambuzi wa Bidhaa za ndani kama vile sukari, mafuta ya kula na kujipaka, vipodozi, madawa ya mifugo na pembejeo za ndani nan je ili kwanza kulinda viwanda vya ndani na pili kuwalinda watazania dhidi ya matumizi ya bidhaa zisizo na ubora. Aidha, Mamlaka ya Mapato Tanzania inatakiwa kuhakikisha inaKuwa na mpango wa kurithi mfumo huo na kuuendesha mara baada ya mkandarasi aliepo kumaliza kazi yake.

7.2.8. Ahueni ya ulipaji wa Kodi iliyotolewa na Mamlaka ya Mapato Tanzania.

Mheshimiwa Spika, hivi karibuni Mamlaka ya Mapato Tanzania imetoa **GN Na.351** ambayo imetolewa kwa mujibu wa Kifungu cha 70(2) cha Sheria ya Usimamizi wa Kodi Sura ya 432. Tangazo hilo lina nia ya kutoa ahueni ya ulipaji wa kodi (Remission) kama mkakati mmojawapo wa kukabiliana na mdororo wa uchumi unaotokana na janga la **COVID-19**. Kamati ya Bajeti ilipata fursa ya kupitia Tangazo hilo na kubaini mambo mbalimbali ambayo kimsingi yana nia njema ya kuisaidia sekta Binafsi katika wakati huu mgumu. Hata hivyo, kamati hajavutiwa na masharti yaliyowekwa. Kanuni ya 5 inatoa masharti ya mnufaika, sharti ambalo linatoa mashaka ni sharti la 5(d) ambalo linamtaka mlipa kodi kulipa kodi yote itakayoahirishwa katika tarehe ambayo Kamishna Mkuu wa TRA ameibanisha katika uamuzi wake.

Nanukuu ***"(d) agreed to pay the whole of his principal tax liability on the due date to be prescribed by the Commissioner General in his"***. Kamati inaishauri Serikali kulifikiria upya sharti hili kwa sababu itakuwa vigumu kwa biashara inayotoka katika msukosuko kulipa kodi yote iliyohairishwa kwa mkupuo. Ni vyema utaratibu ukabainishwa mathalani ulipaji wa awamu walau tatu baada ya tarehe iliyoamriwa na Kamishna Mkuu kuwadia.

7.2.9. Vitambulisho vya Wajasiliamali Wadogo

Mheshimiwa Spika, suala la Vitambulisho vya Wajasiliamali lilikuwa na mkanganyiko mkubwa wakati wa utekelezaji wake. Mhe. Rais John Pombe Joseph Magufuli alikuwa na nia njema sana ya kusajili wafanyabiashara wote nchini ili watambulike na wachangie kwenye Pato la Taifa. Hata hivyo, utolewaji wake kwa baadhi ya maeneo haukuwa na msingi na dhamira ile ya Mhe. Rais. Tunashukuru sasa Serikali imeandaa kanuni chini ya Sheria ya Usimamizi wa Kodi ambayo inaweka msingi wa nani anahusika na majukumu kati ya Mamlaka ya Mapato na Serikali, muda ambao kitambulisho kitakuwa halali na kiwango kinachotakiwa kulipwa kwa ajili ya kupata kitambulisho hicho.

Mheshimiwa Spika, Kamati imepitia utaratibu huo na inashauri mambo yafuatayo: -

- i. Kitambulisho kuwa na picha ya mfanyabiashara na mahali anapofanyia bishara ili kuepusha kitambulisho kimoja kutumika na watu tofauti;
- ii. Kubainisha muda wa miezi 12 uliobanishwa kwenye kanuni haujataja wazi kama ni Mwaka wa fedha wa Serikali au mwaka wa Kalenda; na
- iii. Serikali za Mitaa hazijajipanga vizuri katika kuanisha maeneo ya wafanyabishara wadogo kama kanuni inavyowataka;

Mheshimiwa Spika, Kamati inaamini endapo masuala hayo yatafanyiwa kazi basi yataongeza ufanisi katika kuwatambua wajasiliamali wadogo pamoja na kupata takwimu sahihi za ukusanyaji wa mapato kutoka kwa wafanyabiashara wadogo.

7.2.10. Utunzaji wa Mazingira

Mheshimiwa Spika, utunzaji wa mazingira pamoja na kudhibiti na kujenga uwezo wa kukabiliana na athari za mabadiliko ya tabia-nchi ni masuala ya msingi katika kuhakikisha ukuaji endelevu wa uchumi. Katika kutambua hili, Serikali kupitia Ofisi ya Makamu wa Rais na Baraza la Usimamizi wa Mazingira (NEMC) zimeweza kusimamia utekelezaji wa Sheria ya Mazingira pamoja na kuratibu na kusimamia programu mbalimbali za mazingira kama vile Mradi wa Kuhimili Athari ya Mabadiliko ya Tabia nchi Kupitia Mifumo ya Ikolojia, kufanya kaguzi za uharibufi wa mazingira katika maeneo ya uwekezaji, upandaji wa miti na kuzuia uharibifu wa misitu (Deforestation) na vyanzo vya maji. Aidha, Kamati inaendelea kusesitiza kuwa Serikali ikamilishe Mradi wa Kuwezesha Mfuko wa Mazingira kwa kuainisha na kupendekeza vyanzo vya mapato kwa ajili ya uendeshaji wa Mfuko na hivyo kutimiza malengo yake.

7.2.11. Njia za Kuchoche Ukuaji wa Uchumi (Stimulus Package)

Mheshimiwa Spika, Hotuba ya Hali ya Uchumi imeainisha shughuli za kiuchumi ambazo zimechangia kwa kiasi kikubwa kwenye ukuaji wa Pato la Taifa. Shughuli hizo ni uchimbaji wa madini, ujenzi, sanaa, burudani, usafirishaji na uhifadhi mizigo. Aidha, shughuli hizi zote isipokuwa sanaa na burudani zimetokana na uwekezaji mkubwa Serikali katika sekta husika. Hivyo, Kamati inaishauri Serikali kuwa na mipango na mikakati itakayosaidia shughuli nyingine za kiuchumi zinazoendeshwa na sekta binafsi mfano sekta ya huduma, kilimo,

mifugo ili na zenyewe zikue kwa kasi na kuweza kusaidia kukua kwa uchumia wa Taifa.

7.2.12. Athari za Covid-19 kwenye Sekta ya Elimu

Mheshimiwa Spika, Tanzania ina shule binafsi zaidi ya 2750, shule hizo zizimeajiri walimu takribani 90,000. Mtikisiko wa Covid-19 umedhihirisha umuhimu wa Serikali kuchukua hatua mahsusi kunusuru shule hizo kwa kuahirisha malipo ya kodi na kuhimiza benki kutoa mikopo ya bei nafuu kwa shule hizo ili kuzijengea uwezo kulipa mishahara ya walimu wao. Aidha, Sheria ya Elimu inayozonyima shule hizo uwezekano wa kuweka akiba ya kutumia kulipa mishahara wakati wa dharura iangaliwe upya.

7.2.13. Uvuvi wa Bahari Kuu

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa hatua yake ya kuondoa tozo ya dola 0.4 kwa kilo moja ya samaki aina ya jodari anaevuliwa katika bahari kuu. Hata hivyo, Kamati inaendelea kuishauri Serikali kuharakisha mchakato wa ujenzi wa Bandari ili Serikali iweze kupata mapato ya leseni peke yake. Bandari ya uvui itawezesha uwepo wa viwanda vya kuchakata minofu ya samaki nchini, ajira kwa Watanzania, kodi na tozo kutoka mamlaka mbalimbali, udhibiti wa uvuvi haramau na ushushaji wa samaki wasiolengwa (by catch) kwa matumizi ya soko la ndani

7.2.14. Gharama za ETS kwenye Sigara

Mheshimiwa Spika, pamoja na hatua nzuri ya Serikali kuanzisha Mfumo wa Kodi za Kielektroniki ambao umeonyesha matokea mazuri hasa katika kuhakikisha kuwa Serikali inapata kodi stahiki. Mfumo huu umekuwa sio rafiki kwa sekta ya sigara katika gharama za stempu za bidhaa husika. Sigara zinatozwa kiasi cha **Dola 20 kwa stempu 1000**, gharama ambazo zipo juu ukilinganisha na viwango vinavyotozwa kwa bidhaa kama vile bia usd 8. Kwa stempu 1000. Kamati inashauri Serikali

kuangalia uwezekano wa kubadilisha kiwango hiki kilingane na kiwango kinachotozwa kwenye bidhaa nyingine.

7.2.15. Suala la Mapato ya TAWA, TANAPA na NCCA kukusanywa na Mamlaka ya Mapato Tanzania na kupelekwa Mfuko Mkuu wa Serikali.

Mheshimiwa Spika, Serikali imekusudia kuanzisha utaratibu mpya wa kukusanya mapato yote yanayotokana na Shughuli za Utalii, Wanayapori na uhifadhi yaliyokuwa yakikusanywa awali na TANAPA, NCCA na TAWA. Hatua hii imekuja kipindi ambacho Mamlaka hizi zimeathiriwa kwa kiwango kikubwa na gonjwa la COVID hivyo mapato yake kushuka kwa kasi na kuna wasi wasi zingeweza kushindwa kujiendesha. Serikali haijaweza kufafanua nia hasa ya uamuzi huu kwasababu Mamlaka hizi zimekuwa na ufanisi mkubwa katika ukusanyaji wa mapato yake na utekelezaji wa majukumu yake na Serikali imekuwa ikikusanya kodi, mchango wa asilimia 15 na michango mingine mbalimbali. Kamati ingependa kujua lengo hasa la Serikali katika uamuzi huu ni lipi ukizingatia kuna mashirika mengi ya Serikali ambayo yanatoa huduma na mapato yake hayakusanywi na TRA.

Mheshimiwa Spika, ili utaratibu unaopendekezwa uweze kutekelezeka tulitakiwa kwanza kupitisha Bajeti ya TANAPA, TAWA, NCCA kwenye Bajeti ya Wizara ya Maliasiri na Utalii ili fedha hizo zinapokuwa zinatoka mfuko mkuu wa Serikali ziweze kupitia. Aidha, miradi ya maendeleo ambayo ilikuwa itekelezwe na TANAPA, TAWA na NCCA fedha zake zimetengwa kupitia kifungu kipi. Kamati inaishauri Serikali kuangalia upya uamuzi wake na kuhakikisha kwanza katika kipindi hiki kigumu Mamlaka hizi zinatekeleza majukumu yake kikamilifu na uamuzi wa kuyachukua mapato au la ufanyike pindi hali ya sekta ya utalii itakapo tengemaa.

7.2.16. Ufanyaji wa Tathmini ya Utekelezaji wa Mpango na Miradi ya Maendeleo

Mheshimiwa Spika, Serikali iko katika mchakato wa kutafuta mshauri mwelekezi kwa ajili ya kufanya tathmini ya utekelezaji wa Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Pili (FYDP II) kwa kipindi cha miaka 4 wa utekelezaji pamoja na tathmini ya miradi ya maendeleo. Kimsingi, tathmini ya Mpango huu ulipaswa kuweka misingi ya uandaji wa Mpango unaofuata. Kamati ilibaini kwamba tathmini hiyo itakapo kamilika haitwakuwa na mantiki yoyote kwa sababu Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa utakuwa umeanza kutekelezwa. Hivyo, Kamati inashauri tathmini hiyo iwe inafanyika walau katika nusu ya muda wa utekelezaji wa Mpango husika.

Mheshimiwa Spika, Hotuba ya Waziri wa Fedha na Mipango imeonyesha kuwa zoezi la tathmini ya Mpango wa Maendeleo wa Taifa pamoja na utekelezaji wa miradi ya maendeleo katika Serikali za Mitaa limekasimiwa TAMISEMI. Aidha, Kamati inaona changamoto ya utekelezaji wa suala hili hasa ikizingatiwa kuwa kuna Miradi inayotekelezwa katika Serikali za Mitaa lakini inasimamiwa moja kwa moja na Wizara za Kisekta. Hivyo, Kamati inashauri Serikali kwamba Wizara ya Fedha na Mipango ikishirikiana na TAMISEMI kuwa Wizara zinazoratibu ufuatiliaji na tathmini na kuachia zoezi hilo kufanywa na Wizara, Idara, Wakala na Taasisi mbalimbali za Serikalii ili waweze kutekeleza zoezi hilo kwa ufanisi.

7.2.17. Maoni ya jumla kuhusu utekelezaji wa Mpango wa Maendeleo wa Taifa: -

Mheshimiwa Spika, pamoja na maoni na ushauri huu uliojikita katika maeneo mahsusi, Kamati ingependa kutoa maoni ya jumla kuhusu Mpango wa Maendeleo kama ifuatavyo: -

- i. Serikali iainishe Mkakati wa kutafuta masoko ya mazao nje ya nchi kwa kuingia mikataba na wanunuzi au nchi ili ziweze kununua mazao yetu. Aidha moja ya jukumu la balozi zetu ziongeze kasi katika utafutaji wa masoko ya mazao hayo;
- ii. Mpango uonyeshe dhana, malengo na nia ya Diplomasia ya Uchumi na majukumu ya kila mdau katika kuhakikisha Tanzania inanufaika nayo;
- iii. Serikali iainishe katika Mapendekezo ya Mradi Program zitakazowezesha Digital Economy kuleta manufaa zaidi nchini;
- iv. Serikali iongeze katika Mapendekezo Mradi wa uanzishwaji wa Mnada/Masoko ya Chai na Kahawa nchini ili kuacha kutumia mnada unaofanyika nje ya nchi yetu;
- v. Serikali iongeze katika Mapendekezo ya Mpango Mradi wa kuboresha zao la Zabibu na mnyororo wa thamani (Value Chain) yake;
- vi. Serikali ihakikishe kuwa utaratibu wa uuzaji mazao ya kimkakati nje ya nchi kupitia Soko la Bidhaa la TMX hauathiri uuzaji wa mazao nje ya nchi moja kwa moja (niche market);
- vii. Serikali iweke mazingira bora yatakayowezesha wananchi kuchangia katika kutekeleza baadhi ya miradi katika maeneo yao kwa mfano ujenzi wa madaraja, shule, vituo vya huduma za afya.

8.0. HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, Napenda kutumia fursa hii kukushukuru wewe kwanza kwa kunipa fursa na kuniamini kuwa Makamu mwenyekiti wa Kamati wa Bajeti kwa miaka miwili sasa. Aidha, napenda kumshukuru, Mhe. Dkt. Philip Mpango, Mb, Waziri wa Fedha na Mipango na Mhe. Dkt. Ashatu Kijaji, Mb, Naibu Waziri wa Fedha na Mipango kwa ushirikiano wao kwa Kamati. Nawashukuru Katibu Mkuu

na wataalamu wote kutoka Wizara ya Fedha na Mipango ambao walishirikiana na Kamati katika hatua zote za kujadili Mapendekezo ya Mpango huu.

Mheshimiwa Spika, napenda kuwashukuru Wajumbe wa Kamati hii kwa umakini wao katika kujadili na kutoa mapendekezo mbalimbali. Naomba kuwatambua Wajumbe hao kama ifuatavyo;

1.	Mhe. Mashimba Mashauri Ndaki, Mb	Makamu Mwenyekiti
2.	Mhe. David Ernest Silinde, Mb	Mjumbe
3.	Mhe. Mbaraka Kitwana Dau, Mb	Mjumbe
4.	Mhe. Mendrad Lutengano Kigola, Mb	Mjumbe
5.	Mhe. Maria Ndilla Kangoye, Mb	Mjumbe
6.	Mhe. Dkt. Immaculate Sware Semesi, Mb	Mjumbe
7.	Mhe. Ali Hassan Omar, Mb	Mjumbe
8.	Mhe. Freeman Aikael Mbowe, Mb	Mjumbe
9.	Mhe. Martha Jachi Umbulla, Mb	Mjumbe
10.	Mhe. Makame Kassim Makame, Mb	Mjumbe
11.	Mhe. Dkt. Dalaly Peter Kafumu, Mb	Mjumbe
12.	Mhe. Albert Obama Ntabaliba, Mb	Mjumbe
13.	Mhe. Oran Manase Njeza, Mb	Mjumbe
14.	Mhe. Riziki Said Lulida, Mb	Mjumbe
15.	Mhe. Hasna Sudi Katunda Mwilima, Mb	Mjumbe
16.	Mhe. Balozi Adadi Mohamed Rajab, Mb	Mjumbe
17.	Mhe. Abdallah M. Bulembo, Mb	Mjumbe
18.	Mhe. Prof. Anna Kajumulo Tibaijuka, Mb	Mjumbe
19.	Mhe. Stephen Julius Masele, Mb	Mjumbe
20.	Mhe. Marwa Ryoba Chacha, Mb	Mjumbe
21.	Mhe. Balozi Dkt. Diodorus Buberwa Kamala, Mb	Mjumbe
22.	Mhe. Andrew John Chenge, Mb	Mjumbe
23.	Mhe. Suleiman A. Sadiq, Mb	Mjumbe
24.	Mhe. Shally J. Raymond, Mb	Mjumbe

25.	Mhe. Joseph Kakunda, Mb	Mjumbe
26.	Mhe. Jummane Kibera Kishimba, Mb	Mjumbe
27.	Mhe. Dkt. Raphael Chegeni, Mb	Mjumbe

Mheshimiwa Spika, ninapenda kuchukua fursa hii pia kumshukuru ndugu Stephen Kagaigai, Katibu wa Bunge kwa kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake vizuri. Aidha, natambua mchango mkubwa wa Sekretariati ya Kamati kwa kuihudumia vema Kamati hadi kukamilika kwa Taarifa hii.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha, na naunga mkono hoja.

Mashimba M. Ndaki, Mb

M/MWENYEKITI KAMATI YA BUNGE YA BAJETI

12 Juni, 2020

